

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Silvia Gomilsek

Ideellt skadestånd

En rättsutredning och konsekvensanalys av
gällande rätt och framtiden

Examensarbete
20 poäng

Eva Lindell-Frantz

Skadeståndsrätt

Termin 9

Innehållsförteckning

FÖRORD	2
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 PRESENTATION	5
1.1 Inledning	5
1.2 Syfte och mål	6
1.3 Problemställning	7
1.4 Avgränsningar	7
1.5 Metod och material	7
1.6 Disposition	9
2 BAKGRUND OCH HISTORIK	10
2.1 Från hämnd till bot	10
2.2 Från bot till skadestånd	11
2.3 Från skadestånd till försäkring	13
3 SVEDA OCH VÄRK	15
3.1 Allmänt	15
3.2 Psykisk chock	16
3.3 Ersättningstabeller	19
3.4 Utrednings- och bedömningsgrunder	20
4 LYTE ELLER ANNAT STADIGVARANDE MEN TILL FÖLJD AV SKADA	22
4.1 Allmänt	22
4.2 Medicinska invaliditetstabeller	23
4.3 Utrednings- och bedömningsgrunder	25
5 OLÄGENHETER I ÖVRIGT	27

5.1 Allmänt	27
5.2 Ersättningsnormer	29
5.3 Utrednings- och bedömningsgrunder	30
6 LAGFÖRSLAG BETRÄFFANDE ERSÄTTNING FÖR IDEELL SKADA	32
6.1 Sveda och värk	32
6.2 Lyte eller annat stadigvarande men till följd av skada	35
6.3 Olägenheter i övrigt	36
6.4 Ersättnings storlek	37
7 SKADESTÅNDSRÄTTEN I USA- EN KORT KOMPARATIV BEDÖMNING	39
7.1 Allmänt	39
7.2 Skadestånd vid personskada	39
7.3 Ideell skada	40
7.4 Ersättningsnivån	41
7.5 Psykisk chock	42
8 AVSLUTNING OCH SLUTSATSER	43
8.1 Allmänt	43
8.2 Sveda och värk	43
8.3 Lyte eller annat stadigvarande men till följd av skada	44
8.4 Olägenheter i övrigt	45
8.5 En kort komparativ bedömning	46
CIRKULÄR NR 2-2001	48
BILAGA 1	50
BILAGA 2	53
BILAGA 3	57
BILAGA 4	59
BILAGA 5	60

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	61
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	65

Förord

Ända sedan jag fick min första introduktion till skadeståndsrätten, har siktet varit ställt på att så småningom specialisera mig inom området. Även om jag under mina sju grundläggande terminer kommit i kontakt med och fördjupat mig inom flera spännande rättsområden har inget av dem kunnat slå skadeståndsrätten.

Valet av ämne för mitt examensarbete grundar sig mycket på att jag har nära och kära som tyvärr råkat ut för skador och då kommit i kontakt med det skadeståndsrättsliga systemet. I stället för att då lyssna på deras klagomål över att ersättningen var alldeles för låg, valde jag att skapa mig en egen uppfattning angående rättsläget och förhoppningsvis få läsare till detta arbete att bättre förstå systemet.

Vid författandet av detta arbete har jag fått ovärderlig hjälp av Solveig Almbad avseende de otaliga hjälptabeller som finns. Till henne riktar jag ett stort tack för den hjälp som jag fått med material och svar på frågor som uppkommit under skrivandets gång.

Jag vill även passa på att tacka min handledare Eva Lindell-Frantz för hennes stöd, även om hon inte direkt har varit i förgrunden har det känts tryggt att veta att hon funnits där som stöd och uppmuntran.

Sist men inte minst vill jag slutligen rikta ett stort tack till mina nära och kära för all hjälp och allt tålamod som funnits från deras sida när mitt eget har varit obefintligt.

Silvia Gomilsek

Markaryd
Augusti 2001

Sammanfattning

Ersättningsposten *sveda och värk* avser fysiskt och psykiskt lidande under den akuta sjukdomstiden efter skadan. Ersättningsposten är av ideell karaktär men ej alltid renodlad. Olika utlägg för att underlätta den skadelidandes tillvaro under sjukdomstiden ersätts ofta som en del av beloppet för sveda och värk.

Ersättningsposten *lyte eller annat stadigvarande men* omfattar lidande eller obehag som kvarstår efter den tidpunkt då den skadelidandes personskada kan bedömas som varaktig. Ersättningsposten är även här av ideell karaktär. Gränsen mellan å ena sidan sveda och värk och å andra sidan lyte eller annat stadigvarande men dras alltså i huvudsak vid den tidpunkt när ett bestående invaliditetstillstånd har inträtt. Med lyte avses främst vanställande kroppsfel, t e x ärr eller förlusten av någon kroppsdel. Annat stadigvarande men tar sikte på andra framtida följder av skadan och då inte bara sådana som medför direkt smärta eller obehag utan också sådana som gör det svårt eller omöjligt för den skadelidande att leva ett normalt liv. I denna form ersätts förlust av sinnesfunktioner, impotens och kroppsfel som inte är vanställande, t e x rörelsehinder, talfel eller besvär av en protes.

Även ersättningsposten *olägenheter i övrigt avser* huvudsak skadeföljder efter den akuta sjukdomstiden. Under detta begrepp ersätts skadeföljder som i tidigare skadeståndsrättslig praxis kompenserades än som ideell och än som ekonomisk skada. Hit hör sådana ,ofta svårbedömbara, faktorer som allmänna besvär av skadan i arbetet, den ökade anspänning som krävs av den skadelidande för att uppnå ett visst arbetsresultat och risken för att i framtiden förlora mer extraordinära inkomster. Förhöjda levnadskostnader som kan uppkomma i framtiden p g a skadan, t e x extra utgifter för transporter, större utgifter än normalt för kläder och skor och särskilda kostnader för rekreation och förströelse, ersätts också under denna skadeståndspost.

Ersättningen för sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men bestäms i regel schablonmässigt. Försäkringsbolagen har genom särskilda skadeprövningsnämnder kommit fram till vissa tabellvärden för olika, vanligen förekommande, skador. Justering av tabellerna sker regelbundet och fastställs av Trafikskadenämnden.

Ersättning för olägenheter i övrigt sker efter en speciell modell, kallad ABC-modellen. Även här används dock schabloner.

Med utgångspunkt i förarbeten, praxis och doktrin innehåller uppsatsen en djupgående rättsutredning samt konsekvensanalys av det lagförslag angående ersättning för ideell skada som tidigare i år lades fram. Utöver detta görs en kort komparativ bedömning av den amerikanska skadeståndsrätten där likheter och skillnader belyses och jämförs med vår svenska skadeståndsrätt på det ideella området.

Förkortningar

Dir.	- Direktiv
FT	- Försäkringstidningen
HD	- Högsta domstolen
HovR	- Hovrätten
JustR	- Justitieråd
JT	- Juridisk Tidskrift
LU	- Lagutskottet
NJM	- Nordiska juristmötena
NJA	- Nytt juridiskt arkiv avd I
Prop	- Proposition
SOU	- Statens offentliga utredningar
SvJT	- Svensk Juristtidning

1 Presentation

1.1 Inledning

Sedan århundraden tillbaka har den som i Sverige lidit skada tillerkänts skadestånd utöver den rent ekonomiska skadan han eller hon lidit.¹ Ideell skada eller icke-ekonomisk skada, som det också kallas, är liksom begreppet ekonomisk skada ett hävdvunnet begrepp. Sådan skada har kommit att användas för omständigheter som inte alls beaktas, eller beaktas enligt särskilda regler, och har i allmänhet beskrivits såsom skada som inte är förmögenhetsskada eller ekonomisk skada.² Skadestånd för ideell skada är skattefritt.³

Det krävs i princip stöd i lag för att ideell skada skall kunna ersättas. Lagstöd finns bara i begränsad omfattning.⁴

De ideella skador som ersätts enligt SkL finner man i 1 kap 3§ SkL, allmänt kallad kränkingsersättning, (vilken ej behandlas i detta arbete), och i 5 kap 1§ 3p SkL. Lagtexten ser ut på följande sätt:

5 kap 1 § SkL

Skadestånd till den som tillfogats personskada omfattar ersättning för

1. sjukvårdskostnad och andra utgifter,
2. inkomstförlust,
3. *sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men samt olägenheter i övrigt till följd av skadan.*⁵

Ersättning för inkomstförlust motsvarar skillnaden mellan den inkomst som den skadelidande skulle ha kunnat uppbära, om han icke hade skadats, och den inkomst som han trots skadan har eller borde ha uppnått eller som han kan beräknas komma att uppnå genom sådant arbete som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till tidigare utbildning och verksamhet, omskolning eller annan liknande åtgärd samt ålder, bosättningsförhållanden och därmed jämförliga omständigheter. Med inkomstförlust likställes intrång i näringsverksamhet. Med inkomst likställes värdet av hushållsarbete i hemmet.

Begreppet personskada har inte definierats i SkL. I lagen stadgas enbart vad ersättning för sådan skada omfattar och hur ersättningen skall bestämmas. Dock innehåller förarbetena till SkL vissa uttalanden som belyser vad som är att hänföra till personskada. Till personskada räknas såväl kroppsliga som psykiska sjukdomstillstånd, vare sig de har kommit att yttra sig med fysiska medel eller på annat sätt. Det kan alltså vara fråga om en direkt skada, såväl yttre som inre, på kroppen som exempelvis en krossad fot, inre blödningar etc. Hit hör emellertid även skador som framkallats genom förgiftning,

¹ Ekstedt, Olle: *Ideellt skadestånd för personskada*, Teckomatorp 1977, s.39.

² Ekstedt (1977) a.a. s.38f; Ekstedt, Leif: *Skadeståndsrätt*, Nyköping 2001, s. 28.

³ SOU 1995:33, s.82.

⁴ Nyström, Liselotte; *Begreppet ekonomisk skada*, ur *Skada och ersättning – ett urval av examensarbeten i skadestånds- och försäkringsrätt från Juridiska Fakulteterna i Uppsala och Stockholm* 1995, s. 27.

⁵ Författarens kursivering.

strålning och liknande. Även fysisk smärta faller in under begreppet. Om någon avlider till följd av en skadehandling är detta också att ses som personskada.⁶

En grundläggande princip som gäller inom skadeståndsrätten är att hela skadan skall ersättas vid personskador. Detsamma gäller för den ideella skadan, även om beräkningsproblemen blir större än vid ekonomisk skada. Onekligen är det så att de skador som ersätts som ideella är svåra att värdera i pengar.⁷

Skadeståndet har, till skillnad från straffet, en reparativ funktion. Det kan inte ersätta det som gått förlorat men kanske mildra effekterna av skadan. Den reparativa och icke- straffande funktionen innebär att skadeståndet fastställs av domstolen utan att hänsyn tas till graden av vållande eller uppsåt. Vad som ligger till grund för skadeståndet är istället skadans omfattning och det lidande den skadelidande utsatts för. Man tar i princip ingen hänsyn till skadevållarens ekonomiska situation. Det kan tilläggas att skadeståndet till viss del också har en preventiv funktion, d v s att förhindra skadeståndsgrundande handlingar från att inträffa.⁸

Jag har nedan tänkt presentera vad det ideella skadeståndet egentligen skall ersätta. Närmare avgränsningar behandlas i kapitel 1.4 nedan.

1.2 Syfte och mål

Syftet med förevarande examensarbete är att redogöra för hur rättsläget ser ut i dag beträffande ideellt skadestånd samt för det lagförslag som lades fram den 14 mars i år.⁹ Jag har gjort en djupgående rättsutredning och även studerat de konsekvenser lagförslaget för med sig. Utöver detta har även en kort komparativ bedömning avseende USA:s skadeståndsrätt gjorts för att belysa och förklara och därefter dra slutsatser utifrån de likheter och skillnader som finns i de olika regelsystemen. Att valet just fallit på USA har att göra med min egen uppfattning om landet. I mångt och mycket är landet annorlunda i förhållande till Sverige och jag tyckte att det kunde vara intressant att se hur systemet för ideellt skadestånd ser ut i världens, enligt min mening, mest processlystna land.

⁶ SOU 1963:33, s. 31; SOU 1964:31, s. 80f; SOU 1973:51, s. 36f; Prop 1972:5, s. 576; Prop 1975:12, s. 20.

⁷ Prop 1975:12, s.21.

⁸ SOU 1992:84, s.32f.

⁹ Prop 2000/01:68.

1.3 Problemställning

Det som jag har valt att behandla i denna uppsats är att först och främst redogöra för det ideella skadeståndet och vad det egentligen innebär med en genomgång av de olika posterna som kan ersättas som ideellt skadestånd. Vilka är de ideella skadeståndsposterna och vad täcker de? Vad ersätts och hur går beräkningen till? Vilket utredningsmaterial är nödvändigt? Hur ser lagförslaget ut och vilka konsekvenser för det med sig?

För att få en bredare bild har jag valt att behandla USA:s skadeståndsrätt och syftet har varit att då att se eventuella likheter och skillnader och vilka dessa är i sådana fall.

1.4 Avgränsningar

Arbetets upplägg är av deskriptiv karaktär. Huvuddelen av uppsatsen utgörs av en redogörelse för gällande rätt samt lagförslag med en konsekvensanalys. Det är de materiella reglerna som avhandlas och för att illustrera den gällande rätten har en del rättsfall tagits med. Processuella och straffrättsliga aspekter kommer ej att belysas. Så är även fallet med skatterättsliga konsekvenser. Jag har inte gått in och tittat på de ekonomiska skadeföljderna utan fokus har funnits enbart på de rena ideella skadeföljderna med undantag för kränkingsersättningen i enlighet med 1 kap.3§ SkL. Detta område är så pass omfattande att jag inte hade gjort det rättvisa om det hade behandlats i samband med denna uppsats. Syftet med den komparativa bedömningen har inte varit att skapa en djupgående rättsutredning utan jag har valt att mera generellt behandla ämnet med hjälp av litteratur och inte primärkällor till den amerikanska skadeståndsrätten.

1.5 Metod och material

Jag har i detta arbete använt mig av sedvanlig juridisk metod innebärande att förarbeten och praxis men även doktrin spelat en stor roll. Två mycket viktiga informationskällor vad gäller ideellt skadestånd är delbetänkandet och slutbetänkandet av Kommittén om ideell skada, nämligen SOU 1992:84 och SOU1995:33. Detta slutbetänkande har använts som utgångspunkt vid författandet av denna uppsats. Jag har även använt mig av andra förarbeten till SkL, nämligen SOU 1973:51, SOU 1977:36, Prop 1972:5 och Prop 1975:12 samt Prop 2000/01:68 beträffande avsnittet som rör det nya

lagförslaget. Jag har i min konsekvensanalys jämfört gällande rätt och lagförslaget och inte gjort någon empirisk undersökning.

I min rättsutredning har Ifu:s *Ersättning vid personskada* varit en stor hjälp samt Leif Ekstedts *Skadeståndsrätt*. Detta inte minst i avsnitten angående ersättningens bedömning och beräkning. Angående avsnittet om medicinsk invaliditet har jag använt mig av Försäkringsförbundets *Gradering av medicinsk invaliditet-1996* som underlag. Även den juridiska doktrinen har spelat en stor roll. Den bok som kommit till stor användning är först och främst bibeln på området, nämligen Jan Hellners *Skadeståndsrätt*. För det rättshistoriska avsnittet i kapitel 2 i uppsatsen har jag använt mig av Ivar Strahls text i *Minnesskrift ägnad 1734 års lag* samt Göran Ingers *svensk rätts historia* och Carl G.E Björlings *om bötesstraffet i den svenska medeltidsrätten*.

Utöver denna doktrin har Bertil Bengtssons, Ulf k Nordensons och Erland Strömbäcks *Skadestånd- lagstiftning och praxis med kommentarer* kommit till användning. Även Halvar Lechs bok *Skadeersättning för personskada* har hjälpt mig i mitt arbete och Bertil Bengtssons *Skadeståndsrätt- några huvudlinjer* samt Carl Martin Roos *Ersättningsrätt och ersättningssystem*. Två andra bra böcker som kommit till användning är Olle Ekstedts *Ideellt skadestånd för personskada*. Nämnas måste också Liselotte Nyströms examensarbete *Begreppet ekonomisk skada* som publicerats i *Skada och ersättning- ett urval av examensarbeten i skadestånds- och försäkringsrätt* samt Håkan Anderssons *Skyddsändamål och adekvans*.

Till den komparativa delen av arbetet har jag som underlag, förutom SOU 1995:33 och diverse artiklar från Försäkringstidningen, använt Bill W Dufwas *Flera skadeståndsskyldiga* och Peter W Hubers *Liability- the legal revolution and its consequences* samt Michael Bogdans *Komparativ rättskunskap* och Carl Oldertz och Eva Tidefelts *Compensation for personal injury in Sweden and other countries*.

Förutom all denna doktrin har även en del artiklar bidragit till skapandet av detta arbete. Dessa kommer dock inte att räknas upp här utan jag hänvisar till fotnotssystematiken och käll- och litteraturförteckningen.

Bifogat till detta arbete finns bilagor i form av hjälptabeller. Dessa har jag personligen skrivit av från originalen eftersom dessa inte kunde konverteras från Trafikskadenämndens filer till detta dokument. Bilaga 5 finns bara daterad t o m 50 procents invaliditet. Ytterligare information om dessa tabeller kan erhållas av Trafikskadenämnden.

1.6 Disposition

Inledningsvis i kapitel 2 behandlas skadeståndets bakgrund och historik. Förutom detta inledande kapitel kan sägas att uppsatsen är uppdelad huvudsakligen i tre delar. Den första delen behandlar de olika skadeståndsposterna sveda och värk i kapitel 3, lyte eller annat stadigvarande men till följd av skada i kapitel 4 och olägenheter i övrigt i kapitel 5. Här behandlas också, under varje post, praxis på området och det utrednings- och bedömningsunderlag som krävs. Efter redogörelsen av gällande rätt behandlas i kapitel 6 det nya lagförslaget och de konsekvenser detta för med sig. Kapitel 7 behandlar en kort komparativ bedömning av den amerikanska skadeståndsrätten och avslutningsvis redovisas mina slutsatser i kapitel 8. I uppsatsen finns bifogat olika hjälptabeller som används på området.

2 Bakgrund och historik

2.1 Från hämnd till bot

Det var först på 1200-talet och i början på 1300-talet som Sverige fick skrivna lagregler i samband med landskapslagarna och de något senare stads- och landslagarna. Dessförinnan genomgick landet en period där hämnden var den normala reaktionen mot orättvisa av olika slag.

Karaktäristiskt för denna period är också att familjeband och ättesamhället spelade stor roll. Tvister inom familjen och inom ätten orsakade inte samhället några problem utan svårigheterna kom då tvister uppstod mellan personer ur skilda ätter. Om någon ur en ätt tillfogades en kränkning eller liknande av någon ur en annan ätt, uppfattades detta som nedsättande inte bara för den kränkta personen ifråga utan även hela hans ätt. I första hand var det den kränkte själv som utkrävde hämnd men detta kunde även hela ätten begära. Då denna hämnd utkrävts, framkallades en ny hämnd från motsidan. På detta sätt kunde ständiga fejder pågå mellan ätterna.¹⁰

Efterhand gick självhämnden delvis en annan innebörd. Den sida som hade blivit kränkt kunde låta sig försonas genom att godta en gottgörelse i form av ett förmögenhetstillskott som erbjöds av motsidan. Framförallt gällde detta kränkningar av mindre allvarlig beskaffenhet; det dröjde länge innan dråp kunde sonas på detta sätt. Det erbjudna tillskottet ansågs utjämna följderna av kränkningen och därmed medföra upprättelse för den ätt som blivit kränkt. Genom värderingar och jämförelser mellan skadorna gavs det upphov till dessa förlikningar. I de fall båda sidor tillfogats skada grundade sig förlikningen på en jämförelse mellan skadorna; den sida som hade lidit minst skada fick ersätta motsidan mellanskillnaden. Denna gottgörelse kom att benämnas bot. Med all säkerhet utvecklades så småningom, genom sedvana, bestämda taxor för de belopp till vilka skador skäligen skulle uppskattas.¹¹

Allt eftersom tiden gick fick samhällsmakten ökat inflytande och förlikningen gynnades på självhämnens bekostnad. Utvecklingen från hämnd till bot fullföljdes i de medeltida landskapslagarna, där böter var den vanligaste påföljden för en skadegörande handling. Själva syftet med boten var att inskränka hämnden. Delvis tjänstgjorde böterna som straff men uppfattades, i alla fall från början, också som en gottgörelse d v s skadestånd för den kränkning målsäganden hade utsatts för.¹²

¹⁰ Strahl, Ivar: *Utvecklingen av den svenska skadeståndsrätten på det utomobligatoriska området*, i Minnesskrift ägnad 1734 års lag, Stockholm 1934, s. 874-875; Inger, Göran: *Svensk rättshistoria*, Stockholm 1986, s. 58.

¹¹ Strahl a.a. s. 877; Björling, Carl G.E: *Om bötesstraffet i den svenska medeltidsrätten*, 1893, s. 35.

¹² Strahl a.a. s. 877-878; Inger a.a. s. 58f.

Det fanns detaljerade taxor över bötesbeloppen i landskapslagarna. Dessa byggde troligen på de belopp som hade brukat förekomma tidigare i liknande situationer. Böterna skulle betalas av den som hade orsakat skadan, oavsett vilken skuld han hade till den. Skador genom vårdslöshet bedömdes dock mildare än uppsåtliga tillfogad skada.¹³

Något som speglade den tidens rättsuppfattning var också det faktum att det alltid behövde finnas en ansvarig som betalade böterna. Detta även om den verkligt skyldige inte kunde påträffas.¹⁴

Dessa botsystem, med vissa fixerade bötesbelopp för skilda skadetyper och olika skadeföljder, behölls inte bara i 1300- och 1400-talens stads- och landslagar utan också i 1734 års lag. Emellertid infördes i 1734 års lag även bestämmelser som innebar att vissa kostnader och förluster ersattes efter en individuell uppskattning; för misshandelsfall föreskrevs exempelvis en rätt till ersättning för sveda och värk. Denna individuellt bestämda ersättning, som innebar en mer renodlad form av skadestånd än det gamla botsystemet, tillföll målsäganden vid sidan av de böter han kunde ha del i. Även om det medeltida botsystemet i sina huvuddrag levde kvar i 1734 års lag hade man redan dessförinnan börjat skilja mellan straff och skadestånd.¹⁵

2.2 Från bot till skadestånd

Under 1800-talet inleddes ett omfattande arbete som syftade till att reformera 1734 års lag. Nu framträdde skadeståndsrätten som ett skilt rättssystem vid sidan av straffrätten. I förslaget till en ny straffbalk, som avgavs år 1832 och som i reviderat skick lades fram av lagberedningen år 1844, övergavs det gamla botsystemet helt, och i dess ställe föreskrevs bötesstraff såsom ett rent offentlighetsrättsligt straff. I 1864 års strafflag stadgades i 6 kap. 1§ att skada som någon tillfogat annan genom brott skulle ersättas av den brottslige, vare sig brottet hade skett uppsåtligt eller av vållande. Vidare angavs i 6 kap. 2§ att skadestånd för kroppsskada skulle omfatta inte bara "läkarlön och annan kostnad" utan också ersättning för "hinder eller brist i den skadades näring", d v s inkomstförlust, samt ersättning för sveda och värk liksom lyte eller annat stadigvarande men. Dessa regler kompletterades av en bestämmelse i 6 kap. 3§ om att också vedergällning skulle ges för lidande som kunde anses ha tillfogats någon genom brott mot personliga friheten eller genom falsk angivelse eller annan ärekränkande handling.¹⁶

I och med att dessa regler infördes slog culpaprincipen definitivt igenom i svensk rätt. Culpaprincipen hade sedan länge gällt i länder vars rättssystem byggde på den romerska rätten, där den också hade utbildats. Nu kom den ,

¹³ Strahl a.a. s. 880.

¹⁴ Strahl a.a. s. 879-881.

¹⁵ Strahl a.a. s. 885ff; Inger a.a. s. 120f; SOU 1995:33, s. 63.

¹⁶ Strahl a.a. s. 891ff; Hellner, Jan: *Skadeståndsrätt*, Göteborg 2000, s. 27.

enligt den dåtida liberalismens uppfattning, att betraktas som en lämplig rättsgrundsats med generell giltighet vid person- och saksador.¹⁷

Mot slutet av 1800-talet började den moderna tekniken expandera inom framför allt den industriella stordriften och kommunikationsväsendet. Detta medförde sådana risker för omfattande skador att culpaprincipen inte ansågs motsvara de krav som kunde ställas på den som drev en sådan verksamhet. Genom lagstiftning och praxis utbildades då, vid sidan av culpaprincipen, vissa regler och grundsatser om skadeståndsansvar för annans vållande (s k principalansvar). För särskilt riskfyllda verksamheter utvecklades vidare regler om ett vållandeansvar med omvänd bevisbörda (s k presumtionsansvar) eller ett ansvar helt oberoende av vållande (s k strikt ansvar).¹⁸

Under 1940-talet påbörjades ett samnordiskt lagstiftningsarbete vars syfte var att successivt reformera skadeståndsrätten i de nordiska länderna. År 1946 utsågs särskilda utredningsmän i Danmark, Norge och Sverige för att förbereda det fortsatta samarbetet. Utredningsmännen fullbordade sin uppgift år 1950 genom att i var sitt betänkande lägga fram gemensamma riktlinjer för detta arbete. Betänkandet (SOU 1950:16) var på många sätt nyskapande och kom att få stor influens på det framtida svenska reformarbetet av skadeståndsrätten. För första gången framfördes bl a tanken att skadestånd i betydande utsträckning borde ersättas av försäkringsersättning.¹⁹

Med stöd av olika betänkande som särskilda kommittéer därefter avlämnade i Sverige, utarbetades propositionen 1972:5 med förslag till ny skadeståndslag m.m. Riksdagen antog lagförslaget år 1972. I våra nordiska grannländer antogs motsvarande skadeståndslagar: Norge år 1969, Finland år 1974 och Danmark 1984. Genom skadeståndslagen (SFS 1972:207) fick vi skriva regler som gällde för hela skadeståndsrätten. År 1975 kompletterades skadeståndslagen med nya bestämmelser angående skadestånd vid personskada. En nyhet var att ersättning för ideell skada, som sedan tidigare avsett sveda och värk samt lyte eller annat bestående men, utökades med posten olägenheter i övrigt till följd av skadan.²⁰

Följande uttalande av professorn Ivar Strahl kan beskriva skadeståndsrättens utveckling under 1900-talet:

”De i den nutida skadeståndsrätten rådande principerna eller reglerna hava tillkommit och utformats för att tillgodose skilda önskemål, till vilka de olika livsförhållandena giva anledning. Det är med detta för ögonen naturligt att tänka sig, att skadeståndsrätten ständigt kommer att vara underkastad en utveckling för att anpassas efter de krav som förhållandena vid varje tid ställa. I jämförelse med de under 1800-talet gängse högt spända förhoppningarna att ha nått fram till en skadeståndsrätt, byggd på en enda, rättfärdig och bestående princip, betecknar vår tids skadeståndsrätt och

¹⁷ Strahl a.a. s. 893.

¹⁸ Strahl a.a. s. 894ff.

¹⁹ SOU 1992:84, s. 54; SOU 1950:16, s. 97ff; Hellner a.a. s. 47.

²⁰ SOU 1992:84, s. 54-55.

uppfattningen av denna en återgång till äldre tiders mångfald av skadeståndsregler, var och en avpassad efter de förhållandens krav vilka den skall reglera”.²¹

Denna bedömning står sig fortfarande och bilden kompliceras om man även uppmärksammar samspelet mellan skadestånd och försäkring.²²

2.3 Från skadestånd till försäkring

Andra ersättningsformer än skadestånd har kommit att få allt större betydelse, särskilt på personskadeområdet. Detta beror på den kraftiga utbyggnad som under senare hälften av 1900-talet skett både av den offentliga och av den privata försäkringen. Numera ersätts flertalet personskador, oberoende av skadeorsaken, till stor del av socialförsäkringen – dvs den allmänna försäkringen och arbetsskadeförsäkringen – samt olika former av enskilda försäkringar på den skadelidandes sida. Emellertid ger inte dessa försäkringar i regel någon ersättning för ideell skada bestämd enligt skadeståndsrättsliga normer. Enskilda försäkringar **kan** ge kompensation för ideell skada fast då enligt avtalade normer. Därför har skadeståndets främsta uppgift på just personskadeområdet blivit att kompensera ideell skada. I stor utsträckning avräknas förmåner från försäkring och arbetsgivare från skadestånd för personskada på sådant sätt att de minskar skadeståndet. Lagen (5 kap. 3§ SkL) innehåller detaljerade regler om vilka förmåner som skall avräknas. Vad som inte nämns får den skadelidande uppbära tillsammans med skadeståndet.²³ Kompensation för ideell skada avräknas inte. Har någon som svarar enligt skadeståndsrättsliga regler orsakat skada, träder försäkringsväsendet ofta in även beträffande skadeföljder som inte täcks av försäkring på den skadelidandes sida. Om den skadeståndsskyldige har en ansvarsförsäkring, betalar försäkringsbolaget skadeståndet inom försäkringssummans ram.²⁴ Majoriteten av företag har olika slag av sådana här ansvarsförsäkringar. Detta gäller även den övervägande delen av Sveriges befolkning, där ansvarsmomentet är invävt i hem- och villaförsäkringarna. Således innebär detta att, både inom näringsliv och i rent privata förhållanden, det borde vara vanligare att skadestånd utges från en sådan försäkring än att den betalas av den skadeståndsskyldiges egna medel.²⁵

En utvecklingslinje inom den svenska personskaderätten under de senaste drygt 15 åren är framväxten av kollektiva system som exempelvis

²¹ Strahl a.a. s. 912.

²² SOU 1992:84, s. 56.

²³ Det finns dock avräkningsregler i vissa försäkringsvillkor.

²⁴ I 25 § FAL finns en regressmöjlighet stadgad där dock vissa rekvisit måste vara uppfyllda.

²⁵ SOU 1992:84, s. 56-57.

trygghetsförsäkringen, patientförsäkringen²⁶ m.m. Dessa ger de skadelidande rätt till ersättning direkt från försäkringarna, i övervägande grad enligt skadeståndsrättsliga normer, utan att behöva visa att skadan har vållats uppsåtligt eller av vårdslöshet. De kollektiva försäkringarna kan sägas inta en position mellan ansvarsförsäkring och socialförsäkring. Detta innebär att de skadelidande på viktiga områden- arbetslivet, trafiken, hälso- och sjukvården- garanteras en rätt till ersättning för personskada, oavsett om det finns en ansvarig enligt culparegeln eller ej. Dessa försäkringar ger också, till skillnad från socialförsäkringen, rätt till ersättning för ideell skada.²⁷

Under de senaste årtiondena har utvecklingen på personskadeområdet inneburit att de skadelidandes behov av ersättning dominerat och intresset av att dra nytta av skadeståndets eventuella preventiva verkan har inte tillmätts samma uppmärksamhet. Sålunda har skadeståndet mist sin avgörande betydelse för den enskildes skydd och istället blivit en del i ett större komplex. Detta rymmer även socialförsäkringen och andra försäkringsmodeller, vars syfte är att ge den skadelidande full ersättning för alla eventuella skadeföljder. Som ovan nämnts är skadeståndets främsta uppgift numera att utgöra en måttstock för beräkningen av skadeföljder och att fylla ut den del som ej ersätts på annat vis. Detta gäller i synnerhet ideell skada.²⁸

År 1988 avgav regeringen direktiv till en parlamentarisk kommitté för att se över skadeståndslagens regler om ersättning för ideell skada i samband med personskada (dir.1988:76). Huvuduppgifterna för kommittén var att överväga vilka ersättningsprinciper som bör tillämpas för ideella skador, hur normer för att bestämma ersättningen bör fastställas och om ersättningsnivåerna bör höjas.²⁹

År 1990 beslutades tilläggsdirektiv till kommittén. Enligt dessa skulle kommittén överväga ändringar i ersättningsnivåerna och regelverket vid skadestånd till våldtäktsoffer och offer för andra våldsbrott som ger utrymme för inte bara kompensation för lidandet utan också hjälp till en förändring av livssituationen.³⁰

Kommittén lade fram tre betänkanden: *Ersättning för ideell skada till HIV-smittade* (SOU 1991:34), *Ersättning för kränkning genom brott* (SOU 1992:84) och slutbetänkandet *Ersättning för ideell skada vid personskada* (SOU 1995:33).

Den 14 mars år 2001 överlämnade regeringen en proposition till riksdagen där rätten till skadestånd för ideella skador behandlas. Propositionen

²⁶ Sedan 1996 finns Patientskadlagen med bestämmelser om rätt till patientskadeersättning och om skyldighet för vårdgivare att ha en försäkring som täcker sådan ersättning (patientförsäkring).

²⁷ SOU 1992:84, s. 57-58.

²⁸ SOU 1992:84, s. 60.

²⁹ Dir. 1988:76, Ersättning för ideell skada i samband med personskada m.m., s. 1ff.

³⁰ Dir. 1990:66, Tilläggsdirektiv till kommittén (1989:01) om ideell skada, s. 342ff.

innehåller regeringens ställningstaganden till de lagförslag som kommittén presenterade i sina betänkanden.³¹ Lagförslagen återfinns i kapitel 6 i detta arbete.

3 Sveda och värk

3.1 Allmänt

Ersättning för sveda och värk utgår under tiden för akut sjukdom, vid fysiskt eller psykiskt lidande. Skadeståndet som utgår i enlighet med denna post kan ses som ett slags ”plåster på såret”.³² Här ersätts smärta och andra fysiska obehag, liksom ångest, sömn- och koncentrationsproblem, depressioner, sexuella störningar m.m. som uppkommer under den akuta sjukdomsperioden. Det som ersätts är inte bara lidandet som skadan i sig framkallar utan även lidande som följer med olika slag vård och behandling. Oro och ängslan inför framtiden, som är en följd av skadan under sjukdomstiden, kompenseras också via denna skadeståndspost, som dock inte alltid är av renodlad karaktär. För att underlätta den skadelidandes tillvaro under sjukdomstiden görs olika utlägg som exempelvis transportkostnader, kläder eller liknande. Dessa utgifter ersätts ofta som en del av beloppet sveda och värk.³³

Den akuta sjuktiden- alltså ej akuta sjukskrivningstiden- i skadeståndssammanhang- är inte detsamma som sjukskrivningstid enligt försäkringskassans regler. Akut sjuktid anses ha upphört när den akuta behandlingen, dvs medicinska vården, efter olycksfallet avslutats och läkning skett eller när det medicinska tillståndet blivit mer stabilt- halvårs- eller årsvis. Att fortsatt sjukskrivning från försäkringskassan fortlöper, med hänsyn tagen till den skadelidandes arbetsförmåga, innebär inte alltid att akut sjuktid föreligger i ett skadeståndsfall. I normala fall korresponderar dock dessa båda tidsramar mycket bra och blir således gemensamma för arbetsförmågan och sveda- och värkersättningen. När det medicinska

³¹ Prop. 2000/01:68.

³² Hellner a.a. s. 395; Roos, Carl Martin: *Ersättningsrätt och ersättningssystem*, Värnamo 1990, s.155.

³³ Bengtsson, Bertil: *Skadeståndsrätt- några huvudlinjer*, Göteborg 1994, s.58; SOU 1995:33, s. 80f; Prop 1975:12, s.24; Bengtsson, Bertil, Nordenson, Ulf K, Strömbäck, Erland; *Skadestånd- lagstiftning och praxis med kommentarer*, Uddevalla 1985, s.184; Nilsson, Edvard: *Ideell skada- ersättningsrätt och ersättningsnivå*, i NJM 1990 Del I, s.111.

tillståndet stabiliserats- utan att för den delen mena att tillståndet är opåverkligt för resten av livet- upphör den akuta sjuktiden och går över till sjuk invaliditetstid. Det inträffar ibland att sjukskrivningstiden förlängs på andra än rent medicinska skäl, som exempelvis avvaktan på omskolning, pensionering eller andra sociala skäl. Formellt kan således sjukskrivningen fortsätta, trots att "akut" sjuktid med vård eller annan behandling inte föreligger. Skulle sjukskrivningstiden förlängas av sådana faktorer anses förlängningstiden ej såsom akut sjuktid. Fråga om ideell ersättning för förlängningstiden får i sådana fall prövas i samband med fastställandet av eventuell lyte- eller menersättning samt olägenheter i övrigt.

Beträffande barn och pensionärer, som inte formellt blir sjukskrivna, görs en uppskattning av skälig akuttid. I sådana situationer frågas lämpligen den behandlande läkaren eller försäkringsbolagets läkare.³⁴

Ideell ersättning är knuten till den skadelidande personligen. Ingen annan har rätt till ersättningen. Med andra ord förfaller rätten till ersättning om den person som skadats avlider, såvida inte dom föreligger eller uppgörelse skett beträffande beloppets storlek före dödsfallet.³⁵

NJA 1941 s.593. En person skadades svårt vid ett olycksfall och avled ett par år senare, innan ersättning för sveda och värk blivit bestämd genom överenskommelse eller dom. Det erbjudna beloppet hade ej godtagits av den skadade. Dödsboets talan om att få ut ersättning från skadevållaren och dennes ansvarighetsförsäkringsgivare ogillades, då det inte visats att skyldighet att utge ersättning förelagat på särskilt åtagande.

NJA 1946 s.529. Sedan ett av A framställt yrkande, att på åsamkad kroppsskada erhålla ersättning för bl a sveda och värk, bifallits av underrätt men ogillats av HovR samt A fullföljt talan, avled A. Den fullföljda talan, i fråga om ersättning för sveda och värk, ansågs då ha förfallit.

NJA 1948 s.16. En person som åsamkats kroppsskada med påföljd att han ådragit sig epilepsi, hade fört talan om bl a ersättning för lidande i anledning av denna sjukdom. Emellertid avled han av sina skador innan (underrättens) dom. Fråga om ersättning i detta avseende ansågs därmed ha förfallit.

Denna rätt kan således ej överlåtas med bindande verkan innan den blivit fixerad.³⁶

3.2 Psykisk chock

För att psykiska besvär skall kunna hänföras till personskada krävs att de utgör en medicinskt påvisbar effekt. Rent allmänna känslouttryck som är en normal följd vid skada, exempelvis vrede, rädsla, sorg osv, hör emellertid inte dit. Kriteriet att besvären skall vara medicinskt påvisbara är en skillnad mot vad som gäller angående rent fysiska besvär. Där räknas ju

³⁴ Ifu: *Ersättning vid personskada*, Stockholm 2000, Kap.5.2.1.

³⁵ Ifu a.a. Kap.5.2.1; Hellner a.a. s. 398; Roos a.a. s.155.

³⁶ Hellner a.a. s 398.

som kroppsskada också en subjektiv upplevelse, som smärta till följd av en annan persons fysiska påverkan. Detta även om smärtan inte kan konstateras rent objektivt av medicinsk expertis. Emellertid kan man inte finna belägg för ett strängare beviskrav vid psykiska besvär än vid fysiska skador. Psykiska besvär kan bestå i chockverkan av en specifik handling men även i efterföljande traumatiska neuroser. I den svenska skadeståndsrätten har psykiska besvär till följd av en fysisk skada, sedan länge erkänts som personskada.³⁷ Detta även om den fysiska skadan är lindrig. Rätten till skadestånd kräver dock att de psykiska besvären till sin natur är sådana att de utgör en påräknelig följd av den fysiska skadan. Även psykiska besvär som tillfogats någon utan samband med kroppsskada, exempelvis en obehaglig upplevelse, betraktas numera som personskada.³⁸ Detta klargjordes först genom rättsfallet **NJA 1971 s.78**.

En bilförare utvecklade i anslutning till en trafikolycka en psykogen depression. Högsta domstolen framhöll att bilföraren befunnit sig i en uppenbar fara vid olyckan och att händelseförloppet måste ha inneburit en chockartad och skräckfylld upplevelse för honom. Depressionen ansågs ha stått i så direkt och nära samband med olyckan att den som vållat den inte kunde undgå ersättningsskyldighet till bilföraren.

Emellertid uppstår det frågor om skyddat intresse, adekvans, bestämning av vad som skall räknas som skada och ersättningsberäkning i sådana här situationer.³⁹

Det får anses vara klarlagt att om den som drabbas av chocken *själv hotades* av svår fysisk skada (som i fallet ovan), är skadan i princip ersättningsgill.⁴⁰

Frågan är emellertid om den chockade har en rätt till ersättning i situationer där man ser en nära anhörig dödas utan att det föreligger uppsåt. Här råder osäkerhet.⁴¹ Tidigare framstod det som att den som drabbats av psykiska besvär genom underrättelse om en nära anhörigs död genom brott, inte kunde erhålla ersättning.

NJA 1979 s.620. En kvinna drabbades av psykiska besvär och en reaktiv neuros när hon underrättades om att hennes mor hade dräpts. Högsta domstolen hänvisade till att kvinnan, när dråpet förövats, hade vistats på annan ort och alltså inte i något avseende kommit att direkt beröras av gärningsmannens handling. Hennes depression hade i stället uppstått först sedan hon fått underrättelse om moderns bortgång. Vid angivna förhållanden kunde, enligt HD, kvinnans psykiska besvär inte anses ha haft sådant samband med gärningsmannens handling, att denne kunde åläggas skadeståndsskyldighet gentemot kvinnan med anledning av hennes sjukdom.

Denna praxis ändrade HD genom pleniavgörandena **NJA 1993 s.41 I och II**, avseende situationer där psykiska besvär tillfogats någon till följd av att en nära anhörig blivit uppsåtligen dödad.⁴²

³⁷ NJA 1937 s.277, NJA 1938 s.223, NJA 1939 s.620.

³⁸ Prop 1972:5, s.576; Prop 1975:12, s.20; Jfr SOU 1973:51, s.31; SOU 1977:36, s.35,120.

³⁹ Hellner a.a. s.398; Bengtsson, Nordenson, Strömbäck a.a. s.173.

⁴⁰ Hellner a.a. s.398.

⁴¹ Andersson, Håkan, *Juridisk verklighetsbild- realitet eller simulacrum?*, i JT 2000-01 s.897-909.

⁴² Hellner a.a. s.399; Hellner, Jan: *Ersättning för psykiska besvär*, i SvJT 1993 s.449-458.

NJA 1993 s.41 I. En man dömdes för bl a mord och grov våldtäkt, sedan han först hade våldtagit och därefter dödat en sjuntonårig flicka. Flickan hade försvunnit under en ridtur nära hemmet. Föräldrarna och en trettonårig syster, som bodde tillsammans med flickan, deltog i sökandet efter henne. Det skedde under en veckas tid och i närheten av de platser där brottet hade begåtts. De anhöriga levde i ovisshet innan de fick reda på vad som hade hänt flickan. De upplevde en stark psykisk press och nödgades uppsöka läkare. Det visade sig, när flickan återfunnits, att hon hade mördats på ett bestialiskt sätt. P g a flickans vanställda utseende hindrades de anhöriga från att se henne. Det hade rått ett mycket gott och nära förhållande mellan föräldrarna, systemen och den mördade flickan. Gärningsmannen hade känt till familjeförhållandena och umgåtts i familjen. Var och en av föräldrarna och systemen till den dödade flickan erhöll skadestånd för psykiska besvär, med yrkade 25 000 kr.

NJA 1993 s.41 II. En man dömdes för mord, sedan han berövat en liten flicka livet. Flickan, som stod under moderns vårdnad och som vid tillfället var på besök hos sin far, hade gått för att leka med en kamrat i grannskapet där fadern bodde. Fadern anade oro när hon inte hörde av sig under eftermiddagen. Han ringde till olika personer i grannskapet och sökte henne hemma hos den granne dit han trodde flickan hade gått för att leka. Emellertid hade ingen sett flickan. Senare på kvällen samma dag anmälde han till polisen att flickan var försvunnen. Först på morgonen därpå hittades hon död. Senare under eftermiddagen identifierade fadern henne på rättsläkarstationen. P g a chocktillstånd fick han under ca två veckor, omedelbart efter brottstillfället, vårdas på psykiatrisk klinik. Gärningsmannen visade sig vara den granne, med vars dotter flickan brukade leka. TR, vars dom fastställdes av HovR, uttalade att sistnämnda omständighet fick anses innebära att det fanns en tillräcklig anknytning mellan gärningsmannen och flickans föräldrar samt tillerkände var och en av dem skadestånd för psykiska besvär med yrkade 50 000 kr. HD ansåg, liksom i det förra fallet, att skadestånd skulle utgå för sveda och värk med anledning av de psykiska besvär som tillfogats föräldrarna men fann inte utredningen om dessa besvär ge stöd för att uppskatta skadeståndet för var och en av dem till högre belopp än 25 000 kr.

Dessa måls prejudikatverkan är oviss och rättsläget är oklart. Det synes vara accepterat med kravet på medicinskt påvisbara psykiska besvär som förutsättning för skadestånd. Plenimålen torde ej förhindra en utvidgning av ersättningskyldigheten.⁴³

Ersättningen i plenimålen beräknades enligt allmänna normer. JustR Bengtsson framhöll dock i ett särskilt yttrande, om det kunde anses rimligt att de normer som tillkommit för fysiska skador ledde till skäliga resultat vid sådana sjukdomstillstånd som det var fråga om i målen. De utdömda beloppen får inte betraktas som fixerade. De kan båda höjas och sänkas beroende på omständigheten.⁴⁴

NJA 1996 s.377. En elvaårig pojke blev påkörd på trottoaren av en bil vars förare var alkoholpåverkad. Pojken döddes. Pojkens föräldrar och syster, som alla direkt berördes av olyckan på plats, krävde skadestånd av bilföraren. HD yttrade att det p g a pågående lagstiftningsarbete fanns goda skäl med restriktivitet med rättspraxis och möjligheterna till att utvidga rätten till skadestånd i denna typ av situationer. I detta fallet ansågs emellertid dödsfallet ha orsakats genom en grov vårdslöshet som låg mycket nära ett uppsåtligt handlande, varför de skador som drabbat de anhöriga ansågs ersättningsgilla.

⁴³ SOU 1995:33, s.377ff; Hellner a.a. s.399.

⁴⁴ Hellner a.a. s.400.

I **NJA 1996 s.509** (Klippan-målet) var en mördad mans föräldrar bosatta i Elfenbenskusten, där kostnadsläget, mätt som BNP per invånare, uppgavs förhålla sig till Sverige såsom 1 till 25. Emellertid fann HD att ersättning för ideell skada skall utgå enligt svenska normer, även om de skadelidande är bosatta utomlands och skadan inträffade där.

NJA 1999 s.632. I fallet har det ansetts att förutsättningar saknats för att tillerkänna den avlidnes föräldrar och syskon skadestånd för de psykiska besvär som tillfogats dem genom dödsfallet. Detta eftersom dödsfallet inte orsakats uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet som ligger mycket nära ett uppsåtligt handlande.

Det råder osäkerhet huruvida gränsen skall dras vid uppsåtligt handlande. Att låta den straffrättsliga bedömningen avgöra vore missriktande. Detta med tanke på att även exempelvis svår misshandel som lett till döden, straffrättsligt kan bedömas som misshandel i förening med grovt vållande till annan död.⁴⁵

Även andra handlingar som medför jämförbara verkningar som uppsåtligt dödande kan alltså ge den skadelidande rätt till ersättning. De psykiska besvären behöver ej heller ha uppstått vid ett särskilt påvisbart tillfälle utan även utdragna händelseförlopp kan ge rätt till ersättning.⁴⁶

NJA 1995 s.269 (Tunisien-målet). En drygt ettårig pojke bortfördes av sin fader till Tunisien och kvarhölls där. Modern krävde skadestånd för psykiskt lidande. HD:s majoritet (fyra JustR) biföll hennes yrkande ty rätten ansåg att brottet visserligen var begånget mot barnet men likväl väsentligen riktat mot modern. Detta bl a p g a de motsättningar som förelåg mellan mannen och kvinnan. Domstolen ansåg att mannens handlande i betydande grad varit riktat mot kvinnan. Ett JustR fann mannens handlande som ej direktriktat mot kvinnan, att hon på den grunden hade rätt till skadestånd för personskada i form av psykiska besvär som tillfogats genom handlandet.

Ovisshet råder hur långt en sådan princip kan sträckas utan att det uppstår konflikt med den allmänna rättsgrundsatsen enligt vilken tredjemansskador ej ersätts enligt svensk skadeståndsrätt. Huvudregeln för sådana fall är att endast den som själv lidit skada har en rätt till ersättning. Sålunda har inte tredje man denna rätt, som endast indirekt lider förlust till följd av skadan.⁴⁷

3.3 Ersättningstabeller

Ersättningsbeloppen för sveda och värk har i stor omfattning standardiserats allt eftersom tiden gått. De bestäms i praktiken efter en särskild s k hjälptabell som Trafikskadenämnden fastställer.⁴⁸

Under 1950- talet utarbetades, av ett enskilt försäkringsbolag, den första hjälptabellen för bestämmande av ersättning för sveda och värk. Med början

⁴⁵ Hellner a.a. s.399.

⁴⁶ Hellner a.a. s.399.

⁴⁷ Hellner a.a. s.84,365ff.

⁴⁸ Trafikskadenämnden är ett privat organ.

år 1957 kom den sedan att tillämpas i försäkringsbolagens skadereglering. Till en början fastställdes den av Trafikförsäkringsanstaltens nämnd (numera Trafikskadenämnden) och Ansvarsnämnden gemensamt. Revidering av tabellen skedde första gången år 1966 och då justerades ersättningsbeloppen. Detta med hänsyn tagen till den försämring av penningvärdet som skett efter tabellens tillkomst. Allt sedan dess har Trafikförsäkringsföreningens styrelse (numera Trafikskadenämndens råd) fortlöpande utfärdat rekommendationer om procentuella påslag eller nya uppräknade tabellbelopp i anslutning till den fortsatta penningvärdeförsämringen.⁴⁹

Under en lång period rådde det osäkerhet om domstolarnas inställning till tabellerna. I rättsfallet **NJA 1972 s.81** utdömde dock HD ersättning för sveda och värk enligt dåvarande normer och yttrade då bl a följande:⁵⁰

”Den uppenbara svårigheten att uppskatta graden av sveda och värk i enskilda fall av personskada och önskemålet att underlätta frivilliga uppgörelser om ersättning för sådan skada påkallar att ersättning för sveda och värk normalt bestäms årligen tämligen schablonmässigt. Den av trafikförsäkringsföreningen rekommenderade norm som i målet åberopats av bolaget synes kunna, med den justering som vid aktuell tidpunkt må föräledas av penningvärdeförsämring, godtagas såsom utgångspunkt vid bestämmande av ersättningsbelopp. I särskilda fall måste visserligen individuella faktorer kunna påkalla till och med betydande avvikelser från resultatet enligt en schablonmässig bedömning. I målet har emellertid icke förekommit förhållande av beskaffenhet att föräleda att ersättning för sveda och värk bör utgå med högre belopp än det av hovrätten i detta hänseende bestämda”.

I och med detta avgörande anslöt sig HD till synpunkten att man alltså inom skadeståndsrätten, som utgångspunkt vid sveda- och värkersättningen, skulle använda hjälptabellen för sådan skada.⁵¹

Givetvis är domstolarna ej bundna av tabellen men den tillmäts stor betydelse. Sker avsteg från tabellen, motiveras detta med omständigheter som inverkar för alla eller de flesta skadelidande. Avsteg kan även motiveras med sjukdomssymtom och liknande som uppmärksammas i de särskilda fallen. Detta innebär emellertid inte att tabellvärdena avvisas.⁵²

3.4 Utrednings- och bedömningsgrunder

⁴⁹ SOU 1995:33, s.80.

⁵⁰ SOU 1995:33, s.82.

⁵¹ SOU 1995:33, s.83; Nilsson a.a. s.112.

⁵² Hellner a.a. s.396.

För att ersättningen skall kunna bedömas, krävs medicinsk utredning i form av ett läkarintyg. I allmänhet krävs det ett intyg dock inte vid sjuktider under sju dagar då försäkringskassan ej kräver intyg. Skulle det röra sig om svårare skada bör ett utförligt intyg och eventuellt även journalavskrift begäras. Detta för att få en klar uppfattning över sjukdomsförloppet och den genomgånga behandlingen.⁵³

Lagen ger inga direktiv om ersättningsberäkningen eller ersättningsbeloppen. Detta gör, som ovan nämnts, hjälptablerna som ger vägledning. Värdena indexregleras med jämna mellanrum.⁵⁴

De faktorer som är utslagsgivande vid beräkningen av skälig sveda- och värkersättning är följande:⁵⁵

1. Skadans art- exempelvis enkel eller komplicerad fraktur, amputation eller livshotande skada. Även exempelvis allvarliga fall av dubbelsidig syn- eller hörselnedsättning, svåra förlamningstillstånd o s v tas hänsyn till här och därtill också följdillstånd efter psykisk skada.
2. Graden av sveda och värk, d v s lidandets intensitet- ringa, normal eller svår.
3. Sjukskrivningstidens längd d v s tiden för pågående behandling eller läkning.
4. Behandlingens svårighetsgrad- exempelvis smärtsam behandling, gips eller annan fixation.
5. Sjukvårds- eller sjukskrivningstiden i hemmet.

Skadereglerare ställs inför frågeställningen om vad som skall anses vara maximal sveda- och värkersättning vid svåra skador, där läkningsprocessen fortgår under flera år. För närvarande finns inget aktuellt rättsfall eller avgörande i nämnderna (Trafikskadenämnden, Ansvarsförsäkringens personskadenämnd).⁵⁶

Trafikskadenämndens tabell tillämpas dock inte i praktiken i de allvarligaste fallen. Skadestånd för sveda och värk ingår då i de maximibelopp som omfattar också skadestånd för lyte och men, som lämnas i Trafikskadenämndens praxis.⁵⁷ Detta har motiverats med att besvären,

⁵³ Ifu a.a. Kap.2.4.1 och Kap.5.2.2; SOU 1995:33, s.84.

⁵⁴ Ifu a.a. Kap.5.2.2.

⁵⁵ Ifu a.a. Kap.5.2.3; Hellner a.a. s.396; Bengtsson a.a. s.59.

⁵⁶ Ifu a.a. Kap.5.2.5; SOU 1995:33, s.84.

⁵⁷ Se närmare kap. 4.3 i uppsatsen.

lidandet och obehagen- sedan det akuta sjukdomstillståndet upphört- fortsätter med ungefär samma eller t o m större intensitet.⁵⁸

Hjälptabellen har i första hand utformats med avseende på fysiska skador. I praxis har emellertid tabellen använts också som utgångspunkt vid psykiska skadeföljder av olika slag. Bl a har schablonen använts vid bestämmandet av ersättning för psykisk chock till följd av att en nära anhörig blivit mördad.⁵⁹

Liksom JustR Bengtsson i 1993 års fall, har Ekstedt riktat kritik mot tabellen i andra avseenden. Ekstedt menar att tabellen ej är direkt tillämplig om varken vård eller sjukskrivning förekommit. Han ställer sig även tveksam till det rimliga i att normbeloppen sjunker efterhand som ett skadefall blir mer och mer varaktigt.⁶⁰

⁵⁸ Lech, Halvar: *Skadeersättning för personskada*, Stockholm 1973, s.177; Jmf Ekstedt (1977) a.a. s.247ff.

⁵⁹ SOU 1995:33, s.84f; se refererade fall NJA 1993 s.41 I och II ovan i kap. 2.4.

⁶⁰ Ekstedt (1977) a.a. s.180f.

4 Lyte eller annat stadigvarande men till följd av skada

4.1 Allmänt

Den som drabbas av bestående följder p g a personskada kan, för lidande eller obehag som kvarstår efter den akuta sjuktidens utgång, få ersättning under skadeståndsposten lyte eller annat stadigvarande men ("menersättning"). Karakteristiskt för dessa skadeföljder är att de kan antas komma att påverka den skadades liv permanent. Med *lyte* syftas på bl a förödmjukelsen som den skadade kan komma att uppleva med vanställande kroppsdefekter som exempelvis ärr eller förlust av armar eller ben och liknande. Ersättning för *annat stadigvarande men* tar sikte på andra framtida följder p g a personskadan.

Detta kan vara svårigheter för den skadelidande att föra ett normalt liv t e x förlust av syn, hörsel eller andra sinnesfunktioner, impotens samt inte direkt vanställande kroppsfel men ändock nödvändiga funktioner i den normala livsföringen som exempelvis rörelsehinder eller talfel. Det rör sig alltså om defekter som helt enkelt försvårar för den skadelidande att "leva som alla andra". Även oförmåga att utföra fritids- eller hobbyverksamhet, i den mån denna förlust saknar ekonomisk betydelse, faller in under denna skadeståndspost.⁶¹

Ibland kan det hända att det uppstår svårigheter vid avgörandet angående gränsdragningen mellan lyte eller annat stadigvarande men samt ersättning för "olägenheter i övrigt". Här följer en kortfattad beskrivning av de skadeföljder som ersätts som lyte och men enligt nämndernas praxis:⁶²

1. Lyte d v s det kroppsfel som kan sägas vanställa den skadelidande och som i relativt ofta återkommande situationer kan iakttas av utomstående. Det kan som sagt röra sig om ärr eller amputationer etc.
2. Fortsatt sveda och värk.
3. Allt annat bestående lidande och obehag- rörelsehinder, dövhet, nedsatt syn, lukt eller smak, talfel impotens, förlust av möjlighet att få barn, bestående psykisk skada m.m.

⁶¹ SOU 1995:33, s.87; SOU 1973:51, s.264; Prop 1975:12, s.147; Pettersson, Ola: *Olägenheter i övrigt*, i SvJT 1983 s.89; Nordenson, Ulf K: *Ideell ersättning och kostnadsersättning vid personskada- några tillämpningsproblem*, i Festskrift till Jan Hellner, 1984 s.71; Roos a.a. s.157.

⁶² Ifu a.a. Kap.5.3.1.

4. Medvetandet eller misstanken om att av andra uppfattas som vanställd eller som mindre dugande.
5. Risken av att drabbas av sviter efter skadan i framtiden eller råka ut för skadefall som förvärrar tillståndet ännu mer, ersätts också som stadigvarande men, ofta i form av en förhöjd ersättning. Frågan har aktualiserats vid ersättning för förlust av synen på ena ögat, där risken för att den skadelidande blir av med synen också på det andra ögat, kompenseras med en förhöjd ersättning.⁶³

Ibland är följderna av lyte och men ekonomiska, ibland ideella och stundvis en blandning av båda. Exempel på detta är att en rörelsehindrad person behöver en bostad av särskilt slag, att han oftare drabbas av tillfälliga sjukdomar etc. I den mån följderna visar sig i form av utgifter, kan man också med någon säkerhet beräkna ersättning för dem. Motsvarande hållpunkter saknas för de rent ideella följderna. Lagen ger lika litet som för annan ideell skada närmare riktlinjer för hur skadestånd för lyte eller men skall bestämmas. Emellertid har man i praktiken sedan lång tid tillbaka använt sig av schabloner som utvecklats av de i försäkringsbranschen gemensamma rådgivande nämnderna. Särskilda ersättningstabeller används då ersättning för lyte eller annat stadigvarande men skall fastställas. Tabeller används ännu större utsträckning än vid sveda och värk och är delvis mycket detaljerade. Beloppen har differentierats efter de skadelidandes ålder, skadans art och tillämplig invaliditetsgrad. Invaliditetsgraden fastställs utifrån särskilda medicinska invaliditetstabeller. Ersättningen skall börja att beräknas från tidpunkten då det medicinska invaliditetstillståndet inträder. Vid bestämmandet av den medicinska invaliditeten enligt tabellerna har medicinsk sakkunskap medverkat.⁶⁴

4.2 Medicinska invaliditetstabeller

Tabeller har använts under lång tid som hjälpmedel för att bestämma ersättning dels för ekonomisk skada, dels för ideell skada. I slutet av 1800-talet började medicinska invaliditetstabeller användas vid bedömningen av arbetsskador. Vid denna tidpunkt lades stor tonvikt på den rent medicinska defekten inom yrkesskadeförsäkringen, orsakerna till detta var flera. När de första yrkesskadeförsäkringarna under senare hälften av 1800-talet kom till i olika länder, föll det sig naturligt att se till regler och praxis inom den privata olycksfallsförsäkringen. Inom olycksfallsförsäkringen hade utvecklats ett system med fasta ersättningssatser vid olika skador. Ett sådant system torde ha uppfattats som i stort sett ändamålsenligt även för yrkesskadeförsäkringen, trots att dess ändamål var att kompensera själva inkomstbortfallet. De första lagarna om ekonomiskt skydd vid arbetsolycksfall omfattade i själva verket en ganska homogen grupp av

⁶³ Bengtsson, Nordenson, Strömbäck a.a. s.187; NJA 1975 s.642 och NJA 1966 s.254.

⁶⁴ Hellner a.a. s.400f; SOU 1995:33, s.88; Ifu a.a. Kap.5.3.1.

kroppslig arbetare. Möjligheterna till medicinsk rehabilitering och omskolning av invaliderad arbetskraft var obefintliga. De som till följd av en olycka ej längre kunde arbeta i ett visst yrke hade liten chans att få sysselsättning i ett annat. Därutöver rådde ofta brist på arbetstillfällen, vilket särskilt hårt drabbade den invaliderade arbetskraften. Det saknades administrativa förutsättningar för att kontinuerligt bevaka de förvärvsmässiga konsekvenser som invaliditeten kom att medföra i det enskilda fallet och man ansåg sig därför tvungen att redan i ett relativt tidigt skede fastställa graden av nedsättning av arbetsförmågan för hela den skadades återstående livstid.⁶⁵

På 1970-talet övergav man invaliditetstabellerna för bestämmande av ersättning för framtida inkomstförlust. Anledningen till detta var att tabellerna ansågs som otidsenliga. Metoden att bestämma ersättning efter invaliditetsgrad kom i många fall att innebära en överkompensation till de skadelidande, eftersom den faktiska förvärvsmässiga invaliditetsgraden i regel var långt mindre än den åsatta invaliditetsgraden. I synnerhet gällde detta vid de lägre invaliditetsgraderna, där det i allmänhet inte uppstod någon faktisk nedsättning av förvärvsförmågan. I dessa fall kom ersättningen många gånger att helt eller delvis fungera såsom ersättning för det lyte eller men som den skadade tillfogats.⁶⁶

Invaliditetstabellerna, som är gemensamma för svenskt försäkringsväsende, har under årens lopp blivit omarbetade. Sedan år 1981 används tabellverket ”Grunder för gradering av kvarstående men efter skador (medicinsk invaliditet)”. Efterhand framkom krav på kompletteringar och förändringar i nyssnämnda tabell. Detta resulterade i att Personskadekommittén inom Försäkringsbranschens Serviceaktiebolag, FSAB, inhämtade synpunkter från försäkringsbolag och sakkunnigläkare. En projektgrupp bildades och man utvärderade och analyserade olika riktlinjer, förändringar och kompletteringar. Arbetet slutfördes och resulterade år 1988 i en reviderad upplaga av ”Grunder för gradering av kvarstående men efter skador (medicinsk invaliditet)”. I slutbetänkandet (SOU 1995:33) ersättning för ideell skada vid personskada uttryckte kommittén som sin mening att den medicinska bedömningen i fortsättningen bör göras med utgångspunkt i det föreslagna tabellverket. Mot bakgrund av detta beslutade Försäkringsförbundets styrelse den 19 december 1995 rekommendera försäkringsbolagen att- i den mån försäkringsvillkoren ej ger närmare besked om efter vilken grund invaliditet skall fastställas- vid skadereglering från och med den 1 juli 1996 tillämpa det slutgiltiga förslaget till medicinsk invaliditetstabell ”Gradering av medicinsk invaliditet- 1996”.⁶⁷

I dagens tabellverk bortses helt från ersättningssystem och ersättningsformer. Endast funktionsförmåga, såväl förlorad som kvarvarande, har getts betydelse för graderingen. Utgångspunkten är att total medicinsk invaliditet, 100 %, föreligger när ingen funktion finns kvar. Medicinsk invaliditet definieras som ”fysisk och/eller psykisk

⁶⁵ SOU 1995:33, s.88

⁶⁶ SOU 1995:33, s.88ff; Ifu a.a. Kap.7.13.

⁶⁷ Gradering av medicinsk invaliditet- 1996, Försäkringsförbundet Stockholm 1996, s.8; SOU 1995:33, s.88ff.

funktionsnedsättning oberoende av orsak och utan hänsyn till den skadades yrke, fritidsintressen eller andra speciella förhållanden". Gradering av medicinsk invaliditet är ett sätt att inbördes värdera olika funktionsnedsättningar oberoende av orsak. Eventuellt lyte skall således ej vägas in i den medicinska invaliditeten. Även försäkringstyp saknar betydelse. Den medicinska invaliditeten är oftast av avgörande betydelse vid ersättning av ideell skada.⁶⁸

Den medicinska invaliditetsgraden används i stor utsträckning för allt som kan rubriceras som normalfall av lyte och men. Vanligtvis beräknas invaliditeten i procent.⁶⁹

4.3 Utrednings- och bedömningsgrunder

Under senare delen av 1950- talet antogs den första, mera fullständiga hjälptabellen avseende lyte och men av Trafikförsäkringsanstaltens nämnd (nuvarande Ansvarsnämnden och Trafikskadenämnden). I tabellen omfattades bl a ensidig blindhet samt ortopediska skador som exempelvis vissa amputationer och rörelsehinder. Tabellerna grundade sig huvudsakligen på domstolsavgöranden och ersättningsnivåerna fastställdes med utgångspunkt i invaliditetsgrad och ålder. Vid ett fåtal tillfällen har det hänt att beloppen i viss utsträckning höjts med hänsyn till den allmänna standardhöjningen i samhället. Dessutom har det förekommit att de inbördes relationerna mellan olika skadetyper förskjutits p g a ändrad uppfattning om skadornas svårighetsgrad.⁷⁰

Vid bedömning av invaliditetsgraden kräver försäkringsbolagen ett invaliditetsintyg. Ibland kan det dock dröja en längre tid innan invaliditetstillståndet blir stationärt och då går det en tid innan invaliditetsintyg inforas. Försäkringsbolagen kräver att intyget skall innehålla en fullständig beskrivning av skadan, skadediagnos, annan sjukdomshistoria, skadelidandes subjektiva besvär, läkarens objektiva fynd, sammanfattning av dessa uppgifter samt prognosuttalande.⁷¹

När det gäller ersättning för lyte (ärr och likande) kräver försäkringsbolagen i allmänhet fotografier, som visar ärrrens utseende. Först ett år efter olyckstillfället bör bedömningen ske eller ett år efter senaste behandling/operation. Då är det lämpligt att begära nytagna oretuscherade färgfoton. Skulle ärr finnas i kombination med invaliditet sker bedömningen av såväl lyte som menersättning i ett sammanhang då invaliditeten är definitiv. Menersättningen bedöms i allmänhet med ledning av

⁶⁸ Gradering av medicinsk invaliditet- 1996, Försäkringsförbundet Stockholm 1996, s.8ff; SOU 1995:33, s.90ff.

⁶⁹ Hellner a.a. s.401.

⁷⁰ SOU 1995:33, s.93.

⁷¹ Ifu a.a. Kap.7.10, 5.3.2.

invaliditetsgraden och de tabeller Trafikskadenämnden utarbetat. Ersättningsbedömningen för lyte sker med utgångspunkt från bl a hur vanställande ärr är, placering av ärr samt ålder och kön. För kvinnor anses ofta ärr vara allvarligare än för män.⁷²

Obetydlig hänsyn synes tas till tillvänjningseffekten av exempelvis ärr. Det synes inte heller göras skillnad mellan olika levnadsförhållanden och miljöer.⁷³

Hjälptabellerna för lyte och men revideras fortlöpande med hänsyn tagen till utvecklingen av penningvärdet. HD har i ett flertal avgöranden godtagit de standardiserade normer som utbildats i försäkringsbranschen och dess användning, som utgångspunkt för uppskattningen av framtida skadeföljder av ideell natur.⁷⁴

NJA 1982 s.793. Rosa H skadades vid en trafikolycka. Ersättningen för lyte och men bestämdes av Trafikskadenämnden efter en medicinsk invaliditet av 50 %. Beloppet utgjorde, med justering även för ett ärr, 20 000 kr. För svårare värk gjordes inte något tillägg. Rosa H krävde ytterligare ersättning. HD uttalade att ersättning för lyte och men (liksom för sveda och värk) borde bestämmas tämligen schablonmässigt med utgångspunkt tagen i försäkringspraxis. Emellertid borde tillägg ske för svårare värk, och härom hade delvis nya uppgifter kommit fram efter nämndens prövning av ärendet. HD fann att av utredningen, främst Rosa H:s egna uppgifter, framgick att hon åsamkats ständig, ofta svåruthärdlig värk med sömnsvårigheter samt nedsatt allmäntillstånd med psykiska effekter såsom apati och depression. HD tillerkände henne ytterligare 10 000 kr för lyte och men.

Lyte- och menersättning utgår regelbundet som engångsbelopp och bestäms med hänsyn till den skadelidandes ålder.⁷⁵

I s k maximalfall, dit exempelvis räknas fullständig blindhet och särskilt svåra förlamningsskador, ersätts sveda och värk samt lyte och men gemensamt. Ersättningen i dessa fall motsvarar 100 % invaliditet. Naturligtvis finns det även här olika grader av maximalfall. Även här beräknas ersättningen av schabloner. Ersättningssystemet för de svåra kroppsskadorna är invecklat och kommer ej att behandlas mer djupgående i denna uppsats.⁷⁶

Ibland händer det att personer skadas så pass allvarligt att de får sin medvetandegrad sänkt eller t o m blir varaktigt medvetlös. Det som utmärker dessa fall är att de skadelidande mer eller mindre saknar insikt om situationen och till följd därav saknar möjlighet att tillgodogöra sig en eventuell ersättning. Hur ersättning i sådana fall skall bestämmas nämns inte i förarbetena till SkL och HD har inte heller prövat frågan. Tidigare har i försäkringspraxis skadestånd för sveda och värk samt lyte och men fastställts till ett lägre belopp i dessa fall än i fall där skadelidande var vid

⁷² Ifu a.a. Kap.5.3.2, 5.3.3.; Heller a.a. s.402.

⁷³ Hellner a.a. s.402.

⁷⁴ SOU 1995:33, s.93f; NJA 1969 s.469, NJA 1972 s.81, NJA 1979 s.129 och NJA 1992 s.642.

⁷⁵ Hellner a.a. s.402; SOU 1995:33, s.87; SOU 1973:51, s.48; Prop 1975:12, s.115, 149.

⁷⁶ Hellner a.a. s.402f; SOU 1995:33, s.87ff; Roos a.a. s.157.

fullt medvetande.⁷⁷ I mitten av 1980- talet uttalade sig dock riksdagen om detta och framhöll att allmänheten ansåg detta som stötande och att starka skäl talade för att bryta denna praxis.⁷⁸

Numera tillämpas i försäkringspraxis en princip som innebär att skadelidande som är medvetslösa eller har nedsatt medvetandegrad erhåller samma skadeståndsbelopp, i form av engångsbelopp, för sveda och värk samt lyte och men, som de skulle ha fått om de varit vid fullt medvetande.⁷⁹ Skulle det röra sig om skadelidande som fallit in i koma erhålls emellertid skadestånd i form av periodisk ersättning.⁸⁰

⁷⁷ Ekstedt (1977) a.a. s.214f.

⁷⁸ LU 1986/87:3, s.16.

⁷⁹ SOU 1995:33, s.111ff.

⁸⁰ SOU 1995:33, s.114.

5 Olägenheter i övrigt

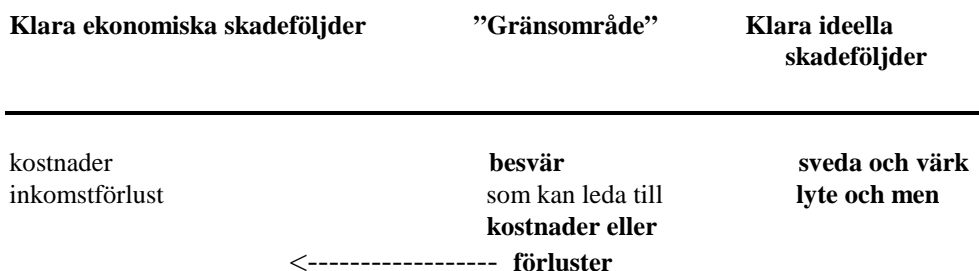
5.1 Allmänt

Genom lagstiftningen år 1975 infördes ersättning för ”olägenheter i övrigt”.⁸¹ Under denna skadeståndspost faller vissa skadeföljder som i tidigare skadeståndspraxis ersattes än som ekonomisk skada och än som ideell skada. Enligt förarbetena till 1975 års personskadereform avses med olägenheter i övrigt följande:⁸²

1. Allmänna besvär av skadan i arbetet, den ökade anspänning som krävs av den skadelidande för att han skall uppnå visst arbetsresultat eller ökad uttröttningsomfattning som följd av skadan.
2. Risk för inkomstförluster genom tillfällig frånvaro från arbetet p g a obehag eller andra besvär eller uttröttningsomfattning p g a skadan.
3. Risk för förlust av extraordinära inkomster som skadan helt allmänt kan innebära t e x genom att den skadelidande med tiden eventuellt inte längre kan ta övertidsarbete.
4. Risk för minskade utsikter till befordran.
5. Risk för fördyrade levnadskostnader som är av mindre omfattning och inte ersätts särskilt. Exempel på detta kan vara transportkostnader, kläder och skor, tillfällig hjälp etc.
6. Risk för särskilda kostnader för rekreation och förströelse.

Även ändringar i ”den dagliga livsföringen” som exempelvis reparationer på ett hus eller en bil eller i hushållsarbetet faller in under olägenheter i övrigt.⁸³

Ersättningen kan illustreras enligt följande schema:⁸⁴

⁸¹ Prop 1975:12, s.212, 224.

⁸² Prop 1975:12, s.110f, 147, 149; SOU 1995:33, s.101; Roos a.a. s.159.

⁸³ Nordenson a.a. s.410.

⁸⁴ Ifu a.a. Kap.5.4.1.

eller till
anspänning ----->

Beloppen är betydande och ofta till stor del mycket högre än vad som utgår vid lyte och men.⁸⁵

I **NJA 1989 s.389**, som egentligen avser en annan fråga, uttalade HD att ersättningen för övriga olägenheter var ” en påbyggnad på menersättningen och inriktad på anspänning och andra besvär samt mindre förluster och ökade kostnader till följd av skadan”.

NJA 1992 s.642. En lastbilschaufför hade begärt ersättning för olägenheter i övrigt därför att han p g a sin skada inte längre kunde ägna sig åt sportdykning på fritiden. Frågan var om den skadade, utöver vad andra som drabbats av motsvarande skada är berättigade till, borde få särskild ersättning för att han inte kunnat fortsätta med just sportdykningen. HD utgick från att standardiserade normer skulle kunna användas för uppskattningen av skadeföljder av ideell natur. Förlust av möjlighet att utöva fritids- eller hobbyverksamhet kunde emellertid enligt HD i vissa fall medföra avvikelser från den schablonmässiga bedömningen. HD tillerkände den skadelidande ”särskild ersättning” för minskade möjligheter att syssla med sportdykningen. Den skadelidande fick ersättning beräknad efter 500 kr om året för att han gått miste om möjligheten att sportdyka. Beloppet kapitaliserades till ett engångsbelopp. Skadeståndet dömdes ut som ersättning för olägenheter i övrigt.

Utgången i målet motiverades på följande sätt:⁸⁶

”Ersättning för ideell skada avser bl a annat att kompensera för minskade möjligheter att njuta av olika glädjeämnen i livet (Prop 1975:12 s. 148). Den fortgående välbefinnandets utvecklingen har medfört att fritiden fått en allt större betydelse för de flesta människor. En skada som sätter ner möjligheterna att utnyttja fritiden på ett meningsfullt sätt blir av den anledningen mer kännbar än tidigare. Högsta domstolen har ansett att ersättning skall kunna ges såväl vid personskada som vid sakskada p g a att den skadelidande gått miste om rekreation i samband med semester (NJA 1948 s.646 och NJA 1992 s.213). Det får anses stå i god överensstämmelse med den rättstillämpningen att ideell ersättning ges till den som p g a personskada berövas möjligheter att utöva viss typ av fritids- eller hobbyverksamhet som före skadefallet hade stor betydelse för honom.

I detta sammanhang kan tilläggas följande. Av förarbetena till 1975 års reform framgår (a. prop. s.111) att man förutsatt att standardiserade normer skall kunna användas som en utgångspunkt för uppskattningen av skadeföljder av ideell natur. Samtidigt uttalades emellertid att avvikelser från resultatet enligt en schablonmässig bedömning borde kunna ske om förhållandena i det enskilda fallet påkallade det. En förlust av möjlighet att utöva fritids- eller hobbyverksamhet kan i vissa fall utgöra en sådan särskild olägenhet.”

⁸⁵ Pettersson, Ola: *Olägenheter i övrigt*, i SvJT 1983 s.81ff.

⁸⁶ SOU 1995:33, s.109f.

Detta rättsfall har kritiserats i den juridiska doktrinen och varit mycket omdiskuterat. Som grund till denna kritik ligger uppfattningen att ersättning för ideell skada bör hållas fri från individualiserade överväganden och att skadeståndsrätten bör utnyttjas för att i första hand tillgodose behovet av ersättning för svåra skador, inte för förlust av glädjeämnen.⁸⁷

5.2 Ersättningsnormer

Uttalandena i förarbetena till 1975 års personskadereform om vad som avsågs med olägenheter i övrigt och hur beräkningen skulle gå till var mycket diffusa. Det gick knappt att ens förutse hurdan tillämpningen skulle arta sig. Inom skaderegleringen rådde inledningsvis stor osäkerhet angående tillvägagångssättet för hur olägenheter i övrigt skulle bestämmas. Allteftersom tiden gick kom vissa standardbelopp att tillämpas vid olika invaliditetsgrader.⁸⁸ Den praxis som utformades av Trafikskadenämnden var ofta mer schablonmässig än den praxis som Ansvarsnämnden utarbetade.⁸⁹

Emellertid använde sig båda nämnderna av metoden att ett årligt belopp uppskattades för olägenheter i övrigt, vilket sedan kapitaliserades och utgavs som ett engångsbelopp.⁹⁰

Även inom doktrinen fanns synpunkter och kritik. Pettersson framhöll att skadestånd för olägenheter i övrigt borde utgå schablonmässigt utan någon individuell prövning. På så sätt kunde en bättre överensstämmelse uppnås med övriga poster beträffande ersättning för ideell skada. Detta samtidigt som den praktiska hanteringen av posten olägenheter i övrigt förenklades.⁹¹ Däremot avvisade Nordenson denna tanke på en ersättningsschablonisering för sådana olägenheter som består i anspänning i arbetet. Enligt honom borde skadestånd för sådana olägenheter bestämmas i enlighet med en fri skälighetsprövning med stöd av vissa riktmärken, dock utan den bundenhet som uppstår med tabellschabloner.⁹² Även Bengtsson ansåg att utrymmet för individuella bedömningar borde vara tämligen stort.⁹³

Nuförtiden tillämpas en gemensam branschpraxis, som bygger på riktlinjer vilka trafikskadenämnden fastställt för bedömningen av ersättning för såväl kostnader som olägenheter i övrigt. Detta kallas för ABC- modellen som behandlas nedan i kapitel 5.3.

⁸⁷ Hellner, Jan: *Minima curat pretor. Sportdykning och skadestånd*, i JT 1992-93 s.692ff; Andersson, Håkan: *Skyddsändamål och adekvans*, 1993, s.520f.

⁸⁸ Pettersson, Ola: *Olägenheter i övrigt*, i SvJT 1983 s.106f.

⁸⁹ Jmf Nordenson (1984) a.a. s.403f.

⁹⁰ SOU 1995:33, s.103f.

⁹¹ Pettersson, Ola: *Olägenheter i övrigt*, i SvJT 1983 s.112f.

⁹² Nordenson (1984) a.a. s.410f.

⁹³ Bengtsson, Nordenson, Strömbäck a.a. s.191.

5.3 Utrednings- och bedömningsgrunder

Förutom gängse medicinsk utredning skall bl a följande punkter klarläggas och bilda underlag för bedömningen av ersättningen och dess storlek:⁹⁴

1. Vilka allmänna besvär har den skadade i arbetet?
2. Hur klarar den skadade sina tidigare arbetsuppgifter?
3. Vilka är anspänningsmomenten i arbetet och omfattningen (tidsmässigt) av dessa?
4. Har skadelidanden tvingats byta arbetsuppgifter p g a skadan?
5. Vilka är i så fall de nya arbetsuppgifterna?
6. Om skadan medfört följder i det nya arbetet, vilka arbetsmoment utför den skadade med anspänning/olägenheter och vilka kan han inte utföra alls? Orsaken till anspänning och liknande besvär bör anges.
7. Vilka förlustrisker angående övertidsarbete/befordran och liknande föreligger?
8. Vilken påverkan har besvären på den skadades aktivitet under fritiden, d v s möjligheter att sköta trädgård eller att utföra andra sysslor av ekonomisk betydelse (nödvändigt hushållsarbete)?
9. Kan risker för smärre extrakostnader finnas, som ej är direkt beräkningsbara?

Som tidigare nämnts kan ersättning för olägenheter i övrigt utgå antingen i form av engångsbelopp eller i form av årlig ersättning. Dock är och bör engångsbelopp vara den vanligaste formen. Ersättning bestäms med stöd av omfattningen av olägenheter eller kostnadsrisker i det enskilda fallet. Metoden att beräkna ersättningen går till så att man uppskattar ett visst årligt belopp, som täcker de skadeföljder som skall ersättas. Sedan kapitaliseras beloppet med hjälp av den kapitaliseringstabell som bygger på 1999-10-01 års grunder. Ränteantagandet är 5 % under 10 år och därefter 4 % utan omkostnadsbelastning och utan värdesäkring. Olika kapitaliseringsfaktorer

⁹⁴ Ifu a.a. Kap.5.4.2.

kan komma att användas. Detta beroende på om olägenheterna är knutna till arbetslivet eller om de är knutna till nödvändigt hushållsarbete.⁹⁵

År 1986 presenterade en arbetsgrupp, tillsatt av Trafikskadenämndens råd, en modell avseende redovisning och strukturering av de uppgifter som skall tas fram i varje enskilt skadefall, inför bedömningen av ersättnings storlek.

Vid ett sammanträde den 10 december 1987 med Trafikskadenämndens råd, enades man om riktlinjer för år 1988 i princip enligt arbetsgruppens förslag till ersättningsmodell. Betoning lades på att normbeloppen för olägenheter i övrigt i form av anspänning i yrkesarbetet, skulle anpassas till förändringarna i penningvärdet. Numera används denna modell, kallad ABC- modellen, av hela försäkringsbranschen och Trafikskadenämnden. Enligt modellen beaktas följande i ersättningsbedömningen:⁹⁶

1 Kostnader

A. Återkommande kostnader

2 Olägenheter i övrigt

B. Anspänning i yrkesarbetet

C. Övriga skadeföljder av ekonomisk eller ideell natur som bedöms vara ersättningsbara under denna rubrik och som inte beaktas genom ersättning i annan form

ABC- modellen innebär att ersättningsposterna kostnader och olägenheter i övrigt delas upp i tre moment. Av dessa står moment A för varaktiga och styrkta återkommande kostnader, moment B för anspänning i yrkesarbete och moment C för övriga skadeföljder av ekonomisk eller ideell natur som inte har beaktats genom ersättning i annan form. Ersättningarna bestäms till ett årligt belopp, vilket sedan kapitaliseras.⁹⁷

I ersättningsmodellen utgör anspänning i yrkesarbete den tyngst vägande skadeföljden i begreppet olägenheter i övrigt.⁹⁸

För att kunna täcka in fler grader av arbetsrelaterad anspänning och uppnå enhetlighet har Trafikskadenämnden utarbetat en modell med följande fyra ersättningsnivåer.

Enligt Trafikskadenämndens råd gäller följande normbelopp för år 2001 beträffande moment B i ABC- modellen:⁹⁹

Nivå 1= 1 700 kr Små besvär, viss anspänning eller liknande uttryck

Nivå 2= 3 300 kr Besvär, arbetar med anspänning

Nivå 3= 4 900 kr Stor anspänning/ stora besvär

⁹⁵ SOU 1995:33, s.104f,521f; Ifu a.a. Kap.5.4.3.

⁹⁶ Ifu a.a. Kap.5.4.3.

⁹⁷ SOU 1995:33, s.104f.

⁹⁸ Ifu a.a. Kap.5.4.3.

⁹⁹ För ytterligare information hänvisas till Trafikskadenämnden.

Påtaglig anspänning/ besvär
Avsevärd anspänning/ besvär

Nivå 4= 8 100 kr

Mycket stor anspänning/ stora besvär

6 Lagförslag angående ersättning för ideell skada

6.1 Sveda och värk

Enligt lagförslaget angående ersättning för ideell skada bör skadestånd för sveda och värk, liksom hittills, bestämmas efter standardiserade normer. Emellertid uppstår frågan om de normer som för närvarande tillämpas är helt ändamålsenliga eller om anledning finns till revidering. Principen att den skadelidande har rätt till full ersättning för sin skada ställer krav på reglernas utformning, så att de gör det möjligt att anpassa skadeståndet efter skadans storlek. Det går dock knappast att få till stånd generella regler som tar hänsyn till alla. Att beakta omständigheter av skilda slag i det enskilda fallet, måste vägas mot intresset att normerna är tämligen enkla att tillämpa för att fylla sin funktion. Därför är det ofrånkomligt med en viss förenkling av bedömningsunderlaget. Särskilt viktigt blir det att ta fasta på sådana faktorer som, vid en objektiv bedömning, kan antas bäst spegla skadans omfattning. Kommittén framhåller att sådana objektiva konstaterbara kriterier som vårdtidens längd, form och skadans art bör användas som måttstock beträffande skadans omfattning. För att man skall kunna göra en nyanserad bedömning bör, enligt kommittén, normerna i hjälptabellerna ge anvisningar om bl a vad som är att anse som en svår psykisk skada, och vilka olika former av psykiatrisk behandling som skall leda till höjd grundersättning. Likaså anser man att det bör komma till klart uttryck att svårt psykiskt lidande är att jämföra med svår smärta. Emellertid avstår kommittén från att själv lägga fram förslag till anvisningar om vad som är att hänföra till svår psykisk skada, eller vilka former av psykiatrisk behandling som kan vara relevanta i sammanhanget. I stället får sådana anvisningar bildas i den praktiska tillämpningen.¹⁰⁰

Kommittén understryker också att normerna bör ändras så att ersättningsbeloppen till svårt skadade inte sjunker för snabbt. Den bedömningen sägs motiverad inte bara av hänsyn till de psykiska skadorna utan i viss mån även med tanke på de fysiska skadorna. Diskussion förs också kring frågan om andra faktorer än de nyssnämnda borde påverka bedömningen som t e x gärningens beskaffenhet. I det avseendet har emellertid HD i rättsfallet NJA 1992 s.740 slagit fast att man vid bestämmande av ersättning för sveda och värk inte skall ta hänsyn till gärningens beskaffenhet. Kommittén ger inte uttryck åt någon annan bedömning. Även faktorer som den skadelidandes ålder eller dennes känslighet i olika avseenden, är mindre lämpliga bedömningskriterier i ett

¹⁰⁰ SOU 1995:33, s.338f.

system med en ganska schabloniserad prövning, som i stor utsträckning görs av olika skadeprövningsnämnder.

Detta är ett system som enligt kommittén har sådana fördelar att det bör behållas, varför lagen även i fortsättningen bör utgå från detta.

Utgångspunkten bör vara att lagen inte görs mer detaljerad än vad den är idag. Grunderna för ersättning för sveda och värk bör, liksom nu, läggas fast i domstolars och skadeprövningsnämnders rättstillämpning. Här är de hjälptabeller som används ett viktigt instrument.¹⁰¹

Enligt regeringen finns det ingen anledning att göra ändringar i nuvarande rättstillämpning avseende ersättning för sveda och värk. Betydelsefulla ändringar har skett i Trafikskadenämndens hjälptabeller, i regel med den inriktning som kommittén förespråkar. Ersättningen för sveda och värk bestäms enligt hjälptabellerna, med utgångspunkt i ett grundbelopp per månad. Beloppet varierar beroende på vårdtyp, skadetyper och vårdtidens längd. Höjning av beloppet kan ske vid särskilda omständigheter. Numera ger även tabellerna en anvisning om vad som är att anse som svår psykisk skada. Exempel på detta är bl a tillstånd med avskärmning från omgivningen genom t e x stumhet eller minnesförlust och mycket svåra ångestattacker med känsla av identitetsförlust eller överklighet. En höjning av grundbeloppet kan ske t e x om den skadelidande har genomgått vård på en intensivvårdsavdelning. Vid svår smärta under behandlingstiden i hemmet kan tillägg utöver grundbeloppet betalas vid t e x svår psykisk skada.¹⁰²

Under 1990- talet har Högsta domstolen i fyra avgöranden tagit ställning till frågan i vilken omfattning det finns en rätt till skadestånd för psykiska besvär som någon har drabbats av till följd av att en nära anhörig dödats eller skadats allvarligt.¹⁰³ I dag torde rättsläget vara att det finns en rätt till skadestånd för psykiska besvär i situationer där en nära anhörig dödats.¹⁰⁴ Detta under förutsättning att dödandet skett uppsåtligt eller av grov oaktsamhet som ligger mycket nära ett uppsåtligt handlande. Däremot finns ingen rätt till anhöriga att erhålla skadestånd för psykiska besvär om dödandet orsakats enbart genom oaktsamhet eller annan skadeståndsgrundande handling (strikt ansvar). Härom finns inga avgöranden från högre instanser. En mer långtgående utvidgning av rätten till skadestånd för psykiska besvär till följd av någons död eller allvarliga personskada anses ankomma på lagstiftaren. Ytterligare rättsbildning via praxis kan ej uppnås utan det bör nu bestämmas genom lagstiftning var gränsen skall gå. En ny lagreglering krävs som så tydligt som möjligt anger vilka fall som är ersättningsgilla. Lagregeln bör vara praktiskt användbar och inte ge upphov till höga administrationskostnader inom skaderegleringen. Med hänsyn tagen till dessa krav kan inte vem som helst

¹⁰¹ SOU 1995:33, s.339f.

¹⁰² Prop 2000/01:68, s.24f.

¹⁰³ NJA 1993 s.41 I och II, NJA 1996 s.377, NJA 1999 s.632.

¹⁰⁴ Andersson, Håkan: *Juridisk verklighetsbild- realitet eller simulacrum?*, i JT 2000-01 s. 897-909.

erhålla skadestånd. Rätten bör tillkomma bara den som genom släktskap, samboende eller liknande står den skadade särskilt nära.¹⁰⁵

En lagreglerad rätt till skadestånd bör begränsas till fall där den anhörige har dödats. Naturligtvis kan psykiska besvär också framkallas i fall där en anhörig har skadats. Här föreligger dock oklarheter angående adekvat kausalitet.

Enligt regeringen bör en lagreglering inriktas på fall där en nära anhörig dödats genom en skadeståndsgrundande handling. Här uppkommer då frågan om anledning finna att dra ytterligare en gräns i lagen med hänsyn till grunden för skadeståndsansvaret. I dag är grunden för skadeståndsskyldigheten av avgörande betydelse. Regeringen ser i likhet med kommittén ingen anledning till att göra någon sådan gränsdragning. Vid skadestånd för personskada torde det knappast finnas skäl för att låta rätten till skadestånd bero på om skadan framkallats uppsåtligen eller av ett grovt vårdslöst eller ett enbart vårdslöst beteende. Vid dödsfall torde psykiskt lidande hos de anhöriga i regel vara lika typiska och beräkneliga oavsett om skadevållaren varit oaktsam eller uppsåtlig. Rätt till skadestånd torde enligt kommittén och regeringen stå i samklang med det allmänna rättsmedvetandet.

Ett alternativ till att ge nära anhöriga en rätt till skadestånd för psykiskt lidande är att ge en rätt till ersättning för den sorg och saknad som efterlevande upplever när en nära anhörig har avlidit genom en skadeståndsgrundande handling. Ett flertal remissinstanser förespråkar denna modell men flera omständigheter talar emot en särskild ersättningsrätt för sorg och saknad. För det första skulle införandet av en sådan rätt vara en principiell nyhet i svensk skadeståndsrätt och det krävs en seriös bedömning om en motsvarande eller liknande rätt borde finnas även i andra sammanhang. Borde det exempelvis även finnas en rätt till ersättning för de känslor av ledsnad eller bedrövelse som normalt följer med att ett barn blir skadat eller med förlusten av alla sina ägodelar i en brand? Genom införandet av en sådan nyhet i den svenska skadeståndsrätten måste ingående överväganden göras där bl a de rättssystematiska konsekvenserna beaktas. Enligt regeringens och kommitténs bedömning bör det ej införas en särskild rätt till ersättning för sorg och saknad. Slutsatsen är att den som åsamkats en personskada till följd av att en nära anhörig dödats genom en skadeståndsgrundande handling bör få en laglig rätt till skadestånd. Den ersättning som i dag döms ut för psykiska besvär med anledning av en nära anhörigs död synes ofta vara uppgå till ett schabloniserat belopp på 25 000 kr.¹⁰⁶ Inget preciserat uttalande har gjorts om vad som är en rimlig ersättningsnivå. Noteras kan dock att beloppet inte har ändrats sedan år 1993 när HD för första gången dömde ut sådan ersättning. Numera framstår beloppet som lågt.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Prop 1995:33, s.20,37,63.

¹⁰⁶ Jfr NJA 2000 s.521.

¹⁰⁷ Trafikskadenämnden har i sin praxis dock utgett ersättningsbelopp på 35 000 kr. I rättsfallet NJA 1996 s.377 utdömdes ett belopp på 30 000 kr.

Rätten till skadestånd för ideell skada vid personskada skall kunna ärvas i större utsträckning än i dag. Frågan är då vilka förutsättningar som bör gälla för att rätten till skadestånd skall gå över till den skadelidandes arvingar. En tänkbar lösning är att ersättningen går över till arvingarna om den skadelidande avlider efter det att hans fordran på skadestånd har förfallit till betalning. Emellertid är en sådan tidsgräns inte helt utan invändningar. Det krävs nämligen att skadelidanden kan anses ha lagt fram den utredning som skäligen kan begäras av honom, för att förfallodagen skall inträda. Om detta är uppfyllt eller ej kan vara svårt att bedöma och därmed uppstår osäkerhet.

Något som är lättare att tillämpa är att i stället dra gränsen vid den tidpunkt när krav på ersättningen har framställts. Detta är något som kommittén förordar. En ytterligare möjlighet kunde vara att låta rätten till ersättning gå över till arvingarna, även om den skadelidande inte ens har framställt något krav på ersättning innan han avled. Kommittén menar emellertid att detta skulle innebära en konflikt med det ideella skadeståndets syfte, nämligen att kompensera den skadelidande för det fysiska och psykiska lidande som drabbat honom eller henne till följd av skadan. Ibland skulle det dessutom vara mycket svårt att fastställa skadan, om den skadelidande inte ens framställt ett yrkande. Enligt regeringen måste den skadelidande i viss utsträckning ha varit aktiv för att få ut skadeståndet. I de flesta fall torde det inte vara svårt att avgöra om ett krav på ersättning har framställts före dödsfallet. Lagförslaget innebär alltså att de nuvarande principerna ändras. Rätten till skadestånd för ideell skada bör övergå till den skadades arvingar om den skadelidande har krävt ersättning före dödsfallet.

Kommittén ifrågasätter slutligen om begreppet sveda och värk är en lämplig beteckning på en skadeståndspost, som inte bara omfattar fysiska utan även psykiska störningstillstånd. Begreppet ses som, språkligt sett, ett ålderdomligt uttryck. Dess fördel är att det är väl inarbetat och bekant även långt utanför lagens och juridikens kretsar. Begreppet bör enligt såväl kommittén som regeringen ej uteslutas ur SkL. Dock bör det markeras genom tillägg i lagtexten att även psykiskt, och ej bara fysiskt lidande, faller in under begreppet sveda och värk.¹⁰⁸

6.2 Lyte eller annat stadigvarande men till följd av skada

Denna skadeståndspost tar som tidigare påpekats sikte på bestående skadeföljder. Enligt fast praxis bestäms ersättning i huvudsak med hänsyn till den skadelidandes medicinska invaliditet och ålder vid tiden för invaliditetens inträde. De invaliditetstabeller som idag ligger till grund för den medicinska bedömningen har ansetts ofullständiga. Detta bl a med tanke på att åtskilliga av de nutida besvär och symtom som en skada kan ge upphov till inte påverkar invaliditetsbedömningen. Det torde knappast vara

¹⁰⁸ Prop 2000/01:68, s.23,25.

möjligt att skapa ett, för all framtid, ändamålsenligt tabellverk. Återkommande revideringar torde vara nödvändiga, inte minst med tanke på den medicinska utvecklingen. Dock kan inte ett tabellverk omfatta alla slags skador och tänkta skadekombinationer. Emellertid är det viktigt att ett tabellverk omfattar ett brett spektrum av skadetyper. Det bör komma till uttryck hur den närmare bedömningen skall göras. Detta inte minst för att tillgodose enhetlighet i tillämpningen.¹⁰⁹

Kommittén anser det rimligt att skadestånd för stadigvarande men bestäms utifrån den skadelidandes medicinska invaliditet och ålder vid invaliditetens inträde. Det är fråga om fysiska och psykiska besvär som enligt kommittén i stort sett kan antas drabba de skadelidande lika, oberoende av social situation. Därför är det lämpligt att som hittills tillämpa en schabloniserad ersättning som leder till lika behandling av alla skadelidande inom samma åldersgrupp och med samma invaliditetsgrad. Sedan år 1996 tillämpas tabeller för bedömningen av den medicinska invaliditeten som i allt väsentligt torde överensstämma med kommittén önskemål och hur ersättningen bör bestämmas. I hjälptabellerna differentieras beloppen efter den skadelidandes ålder, skadans art och vilken grad av invaliditet som den skadelidande har drabbats av. Betydligt fler skador omfattas av tabellen, fler än tidigare. Detta framförallt beträffande neurologiska skador. Grundtanken i tabellerna är att samtliga tillstånd kan graderas från 0- 100 %, varvid 0 innebär helt oskadade funktioner och 100 innebär förlust av all kroppslig och psykisk funktion. Denna gradering har möjliggjorts genom beaktande av inte bara förlorad funktionsförmåga utan även kvarvarande sådan. Numera tillämpas även en tabell för bestämmande av ersättning för ärr och andra utseendemässiga följder vid personskada.¹¹⁰

Beträffande ersättning vid medvetlöshet eller sänkt medvetandegrad finner regeringen att det inte finns anledning att vidta några lagstiftningsåtgärder. Skadestånd för ideell skada bör fastställas utan hänsyn till om den skadelidande är varaktigt medvetlös eller har sänkt medvetandegrad. I de undantagsfall där det finns anledning att anta att den skadelidande till följd av skadan har fått sin livslängd avsevärt förkortad, bör skadestånd – i överensstämmelse med den praxis som tillämpas inom försäkringsbranschen- kunna fastställas att betalas som livränta.¹¹¹

Regeringen har inga invändningar mot kommitténs överväganden utan konstaterar att den praxis som har bildats i anslutning till tabellerna är sådan att någon lagändring ej är påkallad. Dock bör det förtydligas i lagtexten att ersättning för lyte eller annat stadigvarande men avser fysiskt och psykiskt lidande av bestående art. Regeringen föreslår att ersättningsposten lyte eller annat stadigvarande men skall rymma vissa olägenheter som för närvarande ersätts som olägenheter i övrigt. Fortsättningsvis bör, under posten lyte eller annat stadigvarande men, ersättas även olägenheter vid sådana

¹⁰⁹ SOU 1995:33, s.346.

¹¹⁰ SOU 1995:33, s.347f; se ovan kap. 3 och bilaga 3 och 4.

¹¹¹ Prop 2000/01:68, s.39; SOU 1995:33, s.359f.

invaliditetsgrader som tidigare ersattes schablonmässigt under posten olägenheter i övrigt.¹¹²

6.3 Olägenheter i övrigt

En av grundtankarna bakom 1975 års reform var att ekonomiska och ideella skadeföljder skulle hållas isär. Emellertid har reformen skapat nya problem angående gränsdragningen mellan skadeståndsposten olägenheter i övrigt och andra poster. Stor osäkerhet råder fortfarande om hur gränsdragningen skall gå till. Risk finns för att en och samma skadeföljd ersätts samtidigt under flera poster. Även tillämpningsproblem har uppstått som exempelvis hur ingående olägenheterna skall utredas i det särskilda fallet och med vilket belopp de i så fall skall ersättas. Trots att ABC- modellen bidragit till en mer enhetlig skadereglering, är tillämpningen långt ifrån problemfri. Tydligt är att ersättningsposten fått en mer schabloniserad tillämpning än vad som var avsett med dess införande år 1975. Kommittén konstaterar att det i den praktiska skaderegleringen lämnas skadestånd för olägenheter i övrigt med stort sett samma belopp till skadelidande med samma invaliditetsgrad upp till om 15 procent. Som tidigare nämnts gäller en ny tabell från den 1 juli 1996, där den tidigare procentsatsen motsvarar ungefär 10 procent. Enligt kommitténs mening bör de standardbelopp, som på detta sätt fastställs vid lägre invaliditetsgrader, ingå i lyte- och men ersättningen som då skulle höjas med motsvarande belopp.¹¹³

I de situationer där det framgår av skadeärendet, att den skadelidande måste anses ha tillfogats olägenheter klart överstigande den bestämda ersättningen i tabellen för lyte och men, föreslår kommittén att ersättningen skall kunna ges under en ny skadeståndspost, ”**särskilda olägenheter**”. Enligt kommittén bör då ersättning, även efter individuell bedömning, ges till skadelidande med en invaliditetsgrad över den nämnda procentsatsen. Detta gällande framför allt sådana olägenheter i arbetet som visar sig i allmänna besvär och ökad anspänning för att uppnå vissa arbetsresultat.¹¹⁴

Förlust av fritid bör också enligt kommittén ersättas som särskilda olägenheter, om denna förlust innebär ett avsevärt ingrepp i den skadades livsföring. Avsikten med detta förslag är dock inte att förhöjda levnadskostnader eller sämre inkomstförluster ersätts under denna skadeståndspost. För närvarande ersätts sådana ekonomiska förluster i stor utsträckning som olägenheter i övrigt. I fortsättningen bör de dock ersättas under de poster där de hör hemma, d v s som kostnader respektive inkomstförlust.¹¹⁵

¹¹² Prop 2000/01:68, s.25f; se nedan kap. 6.3.

¹¹³ SOU 1995:33, s.355f.

¹¹⁴ SOU 1995:33, s.357.

¹¹⁵ SOU 1995:33, s.358.

Regeringen instämmer med kommitténs förslag. En ny renodlad ideell ersättningspost- särskilda olägenheter- bör vara i huvudsak den som kommittén förordar. Ersättning för särskilda olägenheter bör betalas enbart vid särskilt allvarlig invaliditet med en individuell prövning samt därutöver, dock undantagsvis, om olägenheten klart överstiger kompensationen av ersättning för lyte eller annat stadigvarande men. Tolkningen av bestämmelsen lämnas åt rättstillämpningen.¹¹⁶

6.4 Ersättningens storlek

Kommittén anser att skadestånd för ideell skada vid personskada bör höjas betydligt när det gäller de allvarligaste skadorna. En viss höjning bör också ske i fråga om skador som inte är fullt så allvarliga. Däremot bör ersättningsnivån vid skador av lindrigare natur vara i princip oförändrad. Den önskvärda höjningen torde huvudsakligen avse ersättningsposten lyte eller men. För de allvarligaste skadorna föreslås att ersättningen höjs med 50 % och genomförs etappvis.¹¹⁷

En avvägning mellan olika intressen måste alltid göras. Enligt kommittén finns det skäl som talar emot en utveckling där skadestånden höjs i betydande mån. Viktigt är att beakta de ekonomiska konsekvenser som skulle kunna uppstå för försäkringskollektivet i form av höjda premier och för samhället i övrigt. Det är angeläget att en generell höjning av skadeståndsnivåerna inte leder till skyhöga försäkringspremier så att benägenheten att teckna försäkringar minskar kraftigt. Ofta saknar ju skadevällare egna medel att betala skadestånd. Försäkringsersättning kan därför ofta vara den enda ersättningen för skadelidande. En utveckling mot alltför höga skadestånd skulle därför kunna innebära att alltfler skadelidande blir helt utan ersättning för sina skador. Till viss del kan visserligen dessa problem undvikas genom någon typ av självrisk som innebär att de lindrigaste skadorna ej ersätts. Kostnaderna skulle på så vis kunna fördelas till de allvarligaste skadorna. Ett sådant system inger emellertid betänkligheter, inte minst principiella sådana.¹¹⁸

För att dämpa effekterna av den höjning av skadeståndsnivån, synes det enligt kommittén lämpligt att den får slå igenom etappvis. Det är tillräckligt att höjningen är fullt genomförd inom tre år från att slutlig ställning tagits till kommitténs förslag. Beloppen behöver ej anges i lagen utan dessa bör bestämmas liksom hittills i den praktiska tillämpningen. Regeringen noterar att kommitténs överväganden presenterades år 1995 d v s för sex år sedan. Det har skett betydelsefulla förändringar i ersättningsnivåerna som gått i den riktning kommittén eftersträvade. Den slutsats regeringen har är att ersättningsnivåerna har utvecklats och utvecklas på ett sådant sätt att anledning ej finns för lagstiftningsingripanden. Lagen bör ej göras mer detaljerad än den är i dag, utan ersättningsprinciper och schabloniserade

¹¹⁶ Prop 2000/01:68, s.29.

¹¹⁷ SOU 1995:33, s.362ff.

¹¹⁸ SOU 1995:33, s.369ff; Prop 2000/01:68, s.46.

ersättningsbelopp m.m. kommer att bestämmas i praxis, där hjälptabeller spelar en stor roll.¹¹⁹

¹¹⁹ Prop 2000/01:68, s.47.

7 Skadeståndsrätten i USA- en kort komparativ bedömning

7.1 Allmänt

I likhet med den engelska skadeståndsrätten bygger den amerikanska skadeståndsrätten på rättsregler som bildats i domstolspraxis. Det har funnits en gängse ovillighet att ta bruk av lagstiftning inom detta område.¹²⁰

I många delstater har dock reformer resulterat i lagstiftning inom trafik,- patient,- och produktskadeområdena. Lagstiftning har även blivit vanligare inom den allmänna skadeståndsrätten. I många delstater har tak införts för ideell skadeståndersättning, reducering eller eliminering av möjligheten till ”punitive damages”¹²¹ samt införande av regler som möjliggör avräkning av försäkringsersättning eller dylikt.¹²²

Inom det skadeståndsrättsliga området finns det fortfarande inte någon federal lagstiftning. Dock har bristen på ett fast, övergripande officiellt lagverk uppvägts av det faktum att experter på området utarbetat regler och principer som publicerats i samlingsverk. Det ledande verket, som innehar en halvofficiell ställning, är ”Restatement of the Law and Torts”.¹²³

Utgångspunkten vid skadeståndets bestämmande är att den skadelidande har rätt till fullt skadestånd för sin skada. I regel tas ej hänsyn till att den skadelidande kan erhålla ersättning från annat håll som exempelvis genom sin egen försäkring. Detta har dock kritiserats och som nämnts ovan, har det i många delstater lett till införande av regler innebärande att försäkringsersättning helt eller delvis avräknas från skadeståndet.¹²⁴

7.2 Skadestånd vid personskada

Skadestånd vid personskada ges som ”compensatory damages”. Här innefattas ersättning för ekonomisk skada (”special damages”) och ideell skada (”general damages”). Som ideell skada ersätts sveda och värk (”pain and suffering”) och psykiskt lidande (”mental anguish”). Även ”punitive damages” kan dömas ut vid personskada.¹²⁵

¹²⁰ Dufwa, Bill W: *Flera skadeståndsskyldiga*, Stockholm 1993, s.487.

¹²¹ Se nedan kap. 7.4.

¹²² Dufwa a.a. s.503.

¹²³ Dufwa a.a. s.477.

¹²⁴ FT 9/86, s.32.

¹²⁵ Oldertz, Carl, Tidfelt, Eva: *Compensation for personal injury in Sweden and other countries*, Stockholm 1988, s.138f; se nedan kap. 7.4.

En annan typ av skadestånd som kan dömas ut är ”nominal damages”. Ersättning kan då erhållas i sådana situationer där skadelidanden inte lidit någon ekonomisk eller ideell skada eller då skadans ideella verkningar ej är kända eller svårbestämda.

I den amerikanska skadeståndsrätten förstås med personskada fysisk skada, d v s varje skada eller försämring av kroppens tillstånd, sjukdom eller fysiskt betingad smärta. Ersättning för psykiska besvär lämnas framför allt vid misshandel, andra överfall och ofredande. I andra fall krävs i princip att skadelidanden även åsamkats en fysisk skada.¹²⁶

7.3 Ideell skada

Skadestånd för ideell skada lämnas i form av ersättning för sveda och värk (”pain and suffering”) samt för psykiska besvär uppkomna som en följd av skadan. Renodlade psykiska besvär (”mental anguish”) ersätts som ”humiliation” eller ”fear and anger”. Under ersättningsposten ”pain and suffering” d v s sveda och värk, lämnas ersättning för fysisk skada (”bodily harm”) och psykiska besvär i allmänhet (”emotionell distress”).¹²⁷

En presentation av omfattande bevis behövs ej göras från skadelidandes sida. I allmänhet anses den ideella skadan förknippad med själva grunden för talan. Bedömning angående graden av lidande sker efter kriterier om vad som erfarenhetsmässigt är känt beträffande den aktuella skadan.¹²⁸

Skadestånd för ”humiliation” syftar till att kompensera skadelidanden för känslan av förödmjukelse, underlägsenhet eller vanmakt, som kan vara följd av en kroppsskada eller ett förnedrande yttrande. Här omfattas även situationen att ett äktenskap splittrats eller att den skadelidandes fasta egendom avsiktligt kränkts.¹²⁹

Ersättning för ”fear and anger” avser främst den oro och ängslan som skadelidande själva kan känna, som t e x fruktan för sitt eget liv vid en svår kroppsskada. Under denna post faller även oron över att längre fram drabbas av sviter av skadan. Ersättning kan även lämnas i de fall där skadelidandes oro avser en annan person. Detta om det anses rimligt i förhållande till skadevållarens handlande eller om handlingen framkallats avsiktligt av skadevållaren. Denna ersättningspost aktualiseras även vid andra än fysiska övergrepp. Exempel på detta är olaglig vräkning.¹³⁰

Ersättning för ”loss of companionship” lämnas till maken till den som skadats fysiskt eller psykiskt svårt. Ersättning utgår dock ej om

¹²⁶ SOU 1995:33, s.308.

¹²⁷ SOU 1995:33, s.309.

¹²⁸ SOU 1995:33, s.309.

¹²⁹ SOU 1995:33, s.309.

¹³⁰ SOU 1995:33, s.309f.

skadelidanden avlidit. Vid dödsfall kan anhöriga få skadestånd för egen del för det lidande som åsamkats dem genom dödsfallet ("loss of consortium"). Ersättningsposten tar sikte på förlust av en nära anhörigs kärlek, tillgivenhet, sällskap, umgänge samt råd och rättesnöre. Ersättning kan då lämnas till efterlevande make, barn samt föräldrar. I delstaterna New Jersey och Kalifornien har av domstolarna sådan ersättning godkänts även i utomäktenskapliga relationer, dock under förutsättning att relationen varit stabil och fast.¹³¹

7.4 Ersättningsnivån

I förhållande till andra länder är ersättningsnivån vid ideell skada mycket hög i USA. Denna skadeståndsform har, sedan 1960- talets början, stigit avsevärt mer än skadestånden för vårdkostnader och inkomstförlust. Detta har ansetts bero bl a på det amerikanska jurysystemet och systemet med "the contingent fee", d v s att en del av skadeståndet tillfaller skadelidandens ombud som arvode.¹³²

Skadestånd för ideell skada bestäms efter omständigheterna i det enskilda fallet. Faktorer som kan få betydelse för ersättnings storlek är den skadelidandes kön, ålder, civilstånd och yrke samt skadans inverkan på den skadelidandes karriärmöjligheter och fritidsaktiviteter. Vid bestämmande av ersättning beaktas även i vad mån skadelidanden är medveten om sin situation. Är medvetandegraden nedsatt eller om medvetlöshet föreligger, bestäms i regel ersättningen till ett lägre belopp. För ersättnings storlek kan även det sätt, på vilket skadelidanden åsamkats skadan vara av betydelse. Exempelvis kan oro och ångest som skadelidanden upplevt strax före en flygplansolycka påverka ersättningen i höjande riktning. Detta även om skadelidanden avlidit vid kraschen.¹³³

Det förekommer inga standardiserade normer i den amerikanska skadeståndsretten avseende ideell skada. Emellertid har vissa principer utvecklats. En av dessa är gå ut på att domstolens jury- medlemmar själva värderar skadan till det belopp de själva skulle begärt om de själva åsamkats samma skada. Denna princip kallas för "the golden rule". En annan princip går ut på att lidandet delas upp i tidsenheter, timmar eller minuter. Enligt denna princip, som för övrigt kallas "the per diem", multipliceras ett lågt belopp per enhet med antalet tidsenheter.¹³⁴

Vid sidan av "compensatory damages" lämnas ersättning för "punitive damages". Detta är ingen nyhet i den anglo- amerikanska skadeståndsretten

¹³¹ Huber, Peter W, *Liability- the legal revolution and its consequences*, United States of America 1988, s. 126.

¹³² Bogdan, Michael: *Komparativ rättskunskap*, Falköping 1993, s. 161.

¹³³ Huber a.a. s.121.

¹³⁴ Huber a.a. s.121.

utan har förekommit sedan 1700- talet. Denna skadeståndspost förekommer i samtliga delstater i USA med undantag för Louisiana, Massachusetts, Nebraska och Washington.¹³⁵

Syftet med ersättningsposten är strikt preventivt. För att ersättning skall bli aktuellt krävs det att skadevållaren varit medveten om eller vårdslöst likgiltig inför en onödig skaderisk. Här avses integritetskränkningar till följd av fel vid myndighetsutövning, misshandel och liknande övergrepp samt ärekränkning och förtal. Denna post har under senare år även aktualiserats vid produktskador och ansvar vid annans vållande.¹³⁶

Vid ersättningens bestämmande beaktas graden av skadevållarens skuld, skadehandlingens art och dess verkningar. För ersättningens storlek är även skadevållarens ekonomiska situation av betydelse.¹³⁷

De högsta ersättningsbeloppen för ”punitive damages” förekommer vid medicinsk felbehandling (”medical malpractice”). På senare tid har dock, på hälso- och sjukvårdsområdet, tak skapats för sådan ersättning. Detta genom vägledande prejudikat och även genom lagstiftning.¹³⁸

7.5 Psykisk chock

I USA lämnas skadestånd inte bara för fysisk utan även för psykisk skada. Så har det dock inte alltid varit. Tidigare hade domstolarna en restriktiv hållning till detta. Endast den som tillfogats fysisk skada kunde få ersättning för psykisk chock som samtidigt tillfogats honom/henne genom bevittnandet att någon skadats allvarligt. Sedermera utvidgades möjligheterna till skadestånd till den som befunnit sig i olyckszonen (”the zone- of – danger rule”) och då själv varit utsatt för risk att skadas fysiskt. Denna möjlighet utvidgades ytterligare år 1968, då Högsta domstolen i Kalifornien tilldelade en mor och en syster till en liten flicka som omkommit vid en trafikolycka, ersättning för psykisk chock. Chocken hade uppkommit i samband med att både modern och systemen bevittnat olyckan från ett säkert avstånd. Rätten uttalade att ”the zone- of- danger rule” var ”hopplöst konstlad” och menade att skillnad ej kunde göras mellan den som riskerat att skadas fysiskt och andra som riskerat att skadas psykiskt.¹³⁹ Oklarhet råder dock huruvida skadestånd kan lämnas till den som drabbas av psykisk chock vid underrättelsen om en nära anhörigs död.¹⁴⁰

Tendenser finns för utvidgande av kretsen av situationer där skadestånd för psykisk chock bör kunna utgå. I ett fall tillerkändes en man skadestånd för psykisk chock sedan han fått sitt nybyggda hem vattendränkt. I ett annat fall

¹³⁵ FT 3/85 s.13.

¹³⁶ FT 3/85 s.12f.

¹³⁷ Huber a.a. s.128.

¹³⁸ SOU 1995:33, s.311f.

¹³⁹ Dillon v Legg.

¹⁴⁰ Huber a.a. s.124f.

från år 1981 tillerkändes makar och deras tre barn ersättning för psykisk chock sedan nioåriga hund avlidit i en kommunal djurkarantän.¹⁴¹

¹⁴¹ Huber a.a. s123ff; Campbell v Animal Quarantine Station.

8 Avslutning och slutsatser

8.1 Allmänt

Inledningsvis nämnde jag att mitt syfte med uppsatsen var att göra en djupgående rättsutredning av gällande rätt beträffande ideellt skadestånd samt att redogöra vad lagförslaget egentligen kommer att innebära. Därtill ville jag även göra en kort komparativ bedömning mellan svensk och amerikansk skadeståndsrätt på just detta område och se vari likheter men även skillnader finns. Mina slutsatser kommer att redovisas nedan.

8.2 Sveda och värk

I lagförslaget angående sveda och värk uppstår frågan om de nu gällande normerna är helt ändamålsenliga. Skadelidanden har rätt till full ersättning för sin skada. Detta ställer som sagt krav på reglernas utformning så att skadeståndet anpassas efter skadans storlek. Det är dock enligt min mening omöjligt att ha regler som tar hänsyn till alla samtidigt som enhetlighet eftersträvas. Kommittén har rätt beträffande det faktum att bedömning bör ske efter objektiva konstaterbara kriterier. Faktorer som den skadelidandes ålder eller dennes känslighet är emellertid mindre lämpliga som bedömningsgrunder. På denna punkt håller jag fullständigt med kommittén. Objektivitet uppnås ej med faktorer som graden av känslighet eller ålder. En annan sak är att såväl den skadelidandes ålder som hans mer eller mindre utpräglade känslighet i olika avseenden naturligtvis kan komma att påverka t e x vårdtidens längd och därmed indirekt få viss betydelse för bedömningen redan enligt nuvarande normer. Min uppfattning är att valet av faktorer som bör inverka på skadeståndets storlek har en i allt ändamålsenlig utformning. Känslighet är definitivt inte ett objektiva kriterium och det är ju inte åldern som påverkar graden av lidande.

De nuvarande normerna går dock inte i alla avseenden helt fria från invändningar. I likhet med kommittén riktar jag kritik mot att normerna till sin utformning mer är inriktade på fysisk skada än på psykisk. De fysiska och psykiska skadorna skiljer sig från varandra i olika avseenden. Något som bör övervägas är att eventuellt införa en ersättningstabell som avser fysisk skada och en som avser psykisk skada. Detta vore emellertid otillfredsställande. Svårigheter skulle uppkomma i fall av sammansatta skador d v s när skadelidanden åsamkats såväl fysisk som psykisk skada. Att i sådana fall närmare skilja mellan olika slags skadeföljder, beroende på vilken skadetyper det rör sig om vore i praktiken omöjligt.

Resultatet skulle ändå vara att ersättningen torde bestämmas enligt en och samma tabell. Eventuellt kunde konstateras ifall besvären var av fysisk eller psykisk natur och låta det då bestämma tabellen, men då uppkommer risk att fokus ej sätts på skadebilden i stort utan på enskilda skadeföljder i stället. Förslaget till att endast en gemensam tabell skulle finnas avseende sveda och värk för fysisk som psykisk skada, är enligt min mening helt nödvändigt och korrekt.

Beträffande ersättningsnivåerna har jag efter en noggrann genomgång följande att tillägga. I och för sig är beloppen godtagbara men jag tycker nog att de skulle kunna höjas. Jag är helt införstådd med det faktum att höga belopp ej kan nås, men anser samtidigt att dagens ersättningsnivåer ibland kan framstå som en törn i sidan på vanliga människor, som kanske också inte är så insatta i problematiken. Framför allt tänker jag på ersättning som ges ut som ett belopp beträffande skada och värk samt lyte eller annat stadigvarande men till följd av skada. Här kommer ju de stora skadorna enligt min uppfattning att underkompenseras. Ur en vanlig människas perspektiv synes skadelidanden snuvad på ersättning p g a detta. Kanske skulle han ha erhållit mer i ersättning om skadeståndet utgick ur posterna var för sig.

En annan sak som jag verkligen reagerar mot är förhållandet att dom eller uppgörelse måste ha skett innan skadelidanden avlidit, för att rätten till ersättning inte skall förfalla. Detta kan verkligen leda till makabra situationer. Det kan ju uppstå fall där anhöriga är medvetna om att deras rätt till ersättningen beror av om en döende person hinner träffa avtal om rätten till ersättning för sveda och värk innan han eller hon dör.

Rätten till skadestånd för ideell skada vid personskada skall kunna ärvas i större utsträckning än i dag. Lagförslaget innebär alltså att de nuvarande principerna ändras. Rätten till skadestånd för ideell skada bör övergå till den skadades arvingar om den skadelidande har krävt ersättning före dödsfallet. Trots detta kan jag inte se hur dessa makabra situationer undgås. Det kan ju finnas fall där anhöriga utövar övertalning på den stackars skadelidande i hopp om att han så snabbt som möjligt framställer krav på ersättning.

8.3 Lyte eller annat stadigvarande men till följd av skada

Som ovan nämnts i kapitel 4.3 händer det ibland att människor skadas så pass allvarligt att deras medvetandegrad sänks eller att varaktig medvetslöshet uppstår. Angående dessa situationer finner jag kommitténs

och regeringens åsikter vara helt korrekta. Skadestånd för ideell skada bör fastställas utan hänsyn till om den skadelidande är varaktigt medvetlös eller har sänkt medvetandegrad. Ersättningen utges då i regel som engångsbelopp. Endast i undantagsfall utgår skadestånd i form av periodiskt förfallande belopp (livränta). Exempel på sådana fall är när en medvetlös person inte reagera på stimuli.

Förklaringen till detta torde finnas i det förhållandet att livslängden i regel är avsevärt förkortad. Kritik kan föras emot det faktum att skadestånd betalas som livränta i stället för engångsbelopp. Det kan uppfattas som spekulation i den skadelidandes begränsade utsikter att överleva. Emellertid rör problemet ersättningsposten lyte och men. Med andra ord rör det skadeföljder som den skadade måste utstå under resten av sitt liv. Då anpassa ju skadeståndet i möjligaste mån till den förväntade tid som den skadade har kvar att leva.

8.4 Olägenheter i övrigt

Gränsen mellan posten olägenheter i övrigt och de andra skadeståndsposterna är i dagsläget oklar. Risk finns att en och samma skadeföljd ersätts samtidigt under flera poster. Tillämpningsproblem finns och detta skapar bekymmer inom skaderegleringen. Som tidigare nämnts intar olägenhetsposten i vissa avseenden en mellanställning vid ekonomiska och ideella skadeföljder. Saken belyses av ett uttalande av skadeståndskommittén i samband med en redogörelse för vilka skadeföljder som skall inverka vid bestämmande av framtida inkomstförlust.¹⁴² ”Skadeföljder som inte direkt visar sig i sådan förlust utan enbart i olika besvär, tillfälliga förluster och vissa slag av ökade kostnader bör enligt kommittén så långt det är möjligt gottgöras inom ramen för ideell skada”.

Den främsta anledningen som låg bakom olägenhetspostens tillkomst var antagligen önskemålet att övriga ersättningsposter skulle renodlas till att avse ersättning för antingen ekonomiska eller rent ideella skadeföljder. Över- och dubbelkompensation skulle därigenom förhindras. Det är omöjligt att dra en knivskarp gräns mellan ekonomiska och ideella skadeföljder. I förarbetena uttalas dock att en gräns är önskvärd av olika skäl.¹⁴³ I de direktiv som skadeståndskommittén erhöll ingick egentligen inte att förändra den ideella ersättningens innebörd. Emellertid blev en sådan förändring en följd av det ekonomiska invaliditetsbegreppets införande vid beräkning av framtida inkomstförlust. Vissa skadeföljder, som tidigare ersattes som ekonomiska, skulle därmed betraktas som ideella.¹⁴⁴ Till skillnad från ekonomiska skadeföljder kan storleken av ersättning för ideella skadeföljder inte fastställas med ledning av omständigheter i det

¹⁴² SOU 1973:51, s.185.

¹⁴³ SOU 1973:51, s.269.

¹⁴⁴ Petterson, Ola: *Olägenheter i övrigt*, i SvJT 1983, s.110f.

enskilda fallet. I förarbetena förordas därför- då det är viktigt att parterna kommer till en snabb och skälig lösning utan processande- att de av Trafikskadenämnden utarbetade hjälptabellerna används vid fastställande av ersättning för sveda och värk samt lyte och men. Detta innebär att den medicinska invaliditetsgraden blir styrande för beloppets storlek.¹⁴⁵

Förslag lades fram i förarbetena om att genom skadeståndsposten ”olägenheter i övrigt” skulle lägga till vissa skadeföljder av blandad karaktär till den traditionella ersättningen avseende ideella skadeföljder. Detta skedde uppenbarligen utan att det närmare övervägdes om dessa skadeföljder över huvud taget borde beaktas vid en skadeståndsrättslig prövning. Dessutom råder osäkerhet om vissa av de skadeföljder som för närvarande inkluderas i olägenhetsbegreppet bör betraktas som ideella. Dessa inslag av ekonomisk karaktär inbjuder till en individuell prövning, vilket inte passar in i den prövning som traditionellt föregår fastställande av ersättning avseende ideella skadeföljder.

Som framgått föreligger det alltså ovisshet huruvida ersättningsposten ”olägenheter i övrigt” har kommit till rätta med problemet angående dubbelkompensation, eftersom olägenhetsersättningen i många fall dubblar både menersättningen och kostnadsersättningen. Därtill har olägenhetsposten blivit praktiskt ohanterlig till följd att under denna post har en mängd skadeföljder av blandad karaktär tillförts och försökt fastställas individuellt. Posten bör enligt min mening tillämpas så att bästa möjliga överenskommelse med övriga ideella skadeposter uppnås, att dubbelkompensation förhindras i möjligaste mån och att den praktiska hanteringen av begreppet förenklas.

Jag anser att kommittén för ett bra resonemang angående olägenhetsregeln. Det är inte bra att osäkerhet föreligger på området. Genom att införa en ny skadeståndspost- särskilda olägenheter- skingras osäkerheten något i alla fall. I förslaget framgår tydligt att avsikten är ej att ersätta förhöjda levnadskostnader eller sämre inkomstförluster under denna nya skadeståndspost. I dag ersätts ju sådana ekonomiska förluster i stor utsträckning som olägenheter i övrigt. Det är ju då inte konstigt att förvirring uppstår. Med införandet av posten särskilda olägenheter kommer osäkerheten förmodligen att trappas ned. Men hur mycket får den praktiska tillämpningen och framtiden utvisa.

8.5 En kort komparativ bedömning

Avslutningsvis skall jag kort kommentera skillnader och likheter mellan vår svenska skadeståndsrätt och skadeståndsrätten i USA. Någon riktigt djupgående rättsutredning av den amerikanska rätten har jag inte gjort utan tanken var bara den att det kunde vara intressant för läsaren att översiktligt

¹⁴⁵ SOU 1973:51, s.268; Prop 1975:12, s.110f.

få del av de skillnader och likheter som föreligger mellan de båda rättssystemen.¹⁴⁶

Vid första påseende tycker jag att det amerikanska skadeståndsrättsliga systemet angående ideellt skadestånd är krångligt och ogreppbart. Till skillnad från den svenska skadeståndsrätten bygger den amerikanska på rättsregler som bildats i praxis. Som ovan nämnts har det funnits ett motstånd mot att tillgripa lagstiftning inom detta område. Det finns ingen federal övergripande lagstiftning innebärande att skadeståndsrätten ser olika ut i de olika delstaterna. Visserligen publiceras regler och principer i samlingsverket ”Restatement of the Law and Torts”, men detta har endast en halvofficiell ställning.

Vad anbelangar de olika skadeståndsposterna blev jag till en början smått konfunderad. Jämfört med den svenska skadeståndsrätten ter sig den amerikanska, i alla fall för mig, som svårbegriplig och icke enhetlig. Det verkar som om det finns en rätt till ersättning för varje liten tänkbar skadeföljd. Eftersom det i praxis görs mycket individuella bedömningar kan jag inte se någon enhetlighet av rättsområdet.

Det förekommer inga standardiserade normer. Visserligen har vissa principer utvecklats som t e x där domstolens jury- medlemmar värderar skadan till det belopp de skulle begärt om de åsamkats samma skada själva. Denna princip kan dock enligt min mening ifrågasättas. Jury- medlemmar kan tycka olika i två identiskt lika situationer och då uppstår ju ingen enhetlighet beträffande ersättningsnivån.

En annan skillnad är att det i USA utfaller ett lägre belopp i situationer där den skadelidandes medvetandegrad är nedsatt eller om varaktig medvetlöshet föreligger. Detta är som sagt inte fallet i Sverige.

Ersättningsnivån vid ideell skada är i förhållande till Sverige mycket hög. Detta kan leda till otaliga försök till bedrägeri, för att försöka få ut så mycket som möjligt i ersättning. Detta har resulterat i att människor som kan komma att betraktas som skadevällare nästan är överdrivet aktsamma i situationer där skada kan inträffa för andra. Ofta åberopas internationella jämförelser av dem som anser att den svenska nivån på skadestånd och särskilt ideella skadestånd är för låg. Särskilt är det då skadestånden i USA som används som exempel. Emellertid konstateras att det slumpartat verkade och även internt kritiserade ersättningssystemet i USA inte lämpar sig som förebild.¹⁴⁷

Beträffande likheter mellan de båda systemen kan följande sägas. I likhet med den svenska skadeståndsrätten har skadelidande i USA rätt till fullt skadestånd för sin skada. I regel tas ingen hänsyn till att den skadelidande

¹⁴⁶ Bogdan a.a. s.147.

¹⁴⁷ Roos, Carl Martin: *Ideellt skadestånd- två idéer*, i Festskrift till Bertil Bengtsson, Göteborg 1993, s.423; Nilsson a.a. s.115.

kan erhålla ersättning från annat håll. Dock har det i många delstater införts avräkningsregler. Skadeståndsposterna är nästintill lika men undantag för att det i USA finns fler skadeståndsposter än i Sverige. En annan likhet mellan de båda rättssystemen är det faktum att anhöriga har en rätt till skadestånd samt att skadestånd för psykiska besvär utdöms.

Efter att ha studerat, dock inte alltför djupgående, den amerikanska skadeståndsrätten, framträder det mer skillnader än likheter mellan det svenska och det amerikanska systemet. Vilket av de två är bäst får de lärde tvista om.

TRAFIKSKADENÄMNDEN

Cirkulär nr 2-2001

HJÄLPTABELLER FÖR BESTÄMMANDE AV ERSÄTTNING FÖR SVEDA OCH VÄRK SAMT ERSÄTTNING FÖR MEDICINSK INVALIDITET (MEN); DÄRTILL HJÄLPTABELLER FÖR FASTSTÄLLANDE AV ERSÄTTNING FÖR UTSEENDEMÄSSIGA SKADEFÖLJDER OCH FÖR AMPUTATIONER

Trafikskadenämndens råd har beslutat att bilagda hjälptabeller skall gälla för år 2001.

Nya ersättningstabeller började tillämpas den 1 juli 1996. Detta med anledning av att ett nytt medicinskt tabellverk- ”Gradering av medicinsk invaliditet 1996”- hade antagits av Försäkringsförbundet.

En tabell tillämpas i fråga om ersättning för **sveda och värk**, Bilaga 1. En annan tabell används när det gäller ersättning för **medicinsk invaliditet (men)**, Bilaga 2. I fråga om invaliditetsgrader under tio procent har rådet beslutat att en s k pro rata- metod skall tillämpas, innebärande att varje invaliditetsgrad värderas lika.

Vid bestämmande av ersättning för utseendemässiga skadeföljder tillämpas en särskild hjälptabell, Bilaga 3 och vid amputationer tillämpas en annan tabell, Bilaga 4.

Nämnden har förbehållit sig rätt att, när särskilda skäl finns, rekommendera en annan ersättning än som följer av en strikt tillämpning av 1996 års tabellverk.

Beträffande vissa **särskilda skadetyper** gäller följande i fråga om ersättning för medicinsk invaliditet m.m.

1. Ersättning för *förlossningshinder* och *missfall* utgår med 30 000 kr respektive 62 000 kr.
 2. Ersättning för *mjältförlust* (exklusive ärr) utgår med 26 000 kr.
 3. Ersättning för förlust av *lukt* och *smak*, förlust av smak och förlust av lukt utgår med 65 000 kr, 14 000 kr respektive 52 000 kr.
 4. Vid *totalt synbortfall* utgår ersättning med 630 000 kr exklusive ersättning för sveda och värk.
 5. Vid förlust av *frisk tand* utgår ersättning med 3 000 kr.
- Anmärkning: Ersättningsbeloppen under punkterna 1 och 2 åldersreduceras inte. Beloppen vid punkterna 3-5 åldersreduceras efter mönster av den allmänna hjälptabellen, Bilaga 5.

Det kan noteras att nämndens råd i fråga om *sexuella besvär* har förutsatt att tillämpningen av tabellverket "Gradering av medicinsk invaliditet 1996" även innefattar verkan av svårare rörelseinskränkningar, deformiteter och värtillstånd, d v s faktorer som fram till den 1 juli 1996 skulle föranleda särskild ersättning.

Vad avser övriga skadeföljder som före den 1 juli 1996 har särbehandlats i ersättningshänseende- *sterilitet*, *syn- och hörselbortfall*, *förlust av ett öga och förlust av njure*- har nämndens råd erinrat om att det kan tillkomma olägenhetsersättning och, i förekommande fall, ersättning med tillämpning av den s k ärrtabellen.

Frågan om en anpassning av tabellerna till förändringar till penningvärdet kommer att prövas av rådet inför årsskiftet 2001/2002.

Stockholm den 15 december 2000.

Solveig Almblad

TRAFIKSKADENÄMNDEN

Bilaga 1

HJÄLPTABELL ÅR 2001 FÖR BESTÄMMANDE AV ERSÄTTNING FÖR SVEDA OCH VÄRK

Med sveda och värk avses personligt fysiskt och/ eller psykiskt lidande under akut sjuktid.

Akut sjuktid pågår till dess att den skadade har tillfrisknat eller invaliditetstillstånd har inträtt. För att ersättning för sveda och värk skall utgå krävs det i allmänhet att den skadade är sjukskriven. Ersättning lämnas normalt i förhållande till sjukskrivningsgrad. Om det är uppenbart att akut sjuktid fortgår även efter det att de skadade har återgått i arbete, bör det förhållandet att sjukskrivningen har upphört inte hindra att ersättning lämnas även i fortsättningen, om besvären i övrigt från medicinsk synpunkt hade motiverat sjukskrivning. Det skall framhållas att det vid psykiska besvär, även vid sådana besvär som orsakar ett svårt lidande, ofta från behandlingssynpunkt är önskvärt att en sjukskrivning undviks, trots att besvären i och för sig väl kunde ha motiverat en sådan. I nu angivna fall samt i fall då det gäller barn och pensionärer får man göra en uppskattning av den totala sjuktiden. Skulle förlängning av sjukskrivningstiden ske endast i avvaktan på arbetsvårdande åtgärder eller pensionering skall förlängningen inte betraktas som akut sjuktid.

Grundbelopp per månad

<u>Vårdform</u>	under sex månader från skadedagen	därefter under högst sex månader	efter ett år från skade- dagen
------------------------	---	--	---

1. Sjukhusvård

1.1 För svår skada 4 500 kr 3 300 kr 2 400 kr
(se Anm. nedan)

1.2 För annan skada 3 300 kr 3 300 kr 2 400 kr

2. Annan vård än

under **sex månader** därefter under **därefter**

sjukhusvård under sjuktiden

från skadedagen alt.
från utskrivning
från sjukhus

högst **sex
månader**

2 000 kr 2 000 kr 1 100 kr

Anmärkning: Till **svår fysisk skada** hänförs allvarliga fall av dubbelsidig syn- eller hörselnedsättning samt svåra förlamningstillstånd och total eller i det närmaste total urin- och / eller fekal inkontinens. Hit hänförs också svåra skador i form av exempelvis krosskada, slitskada, brännskada, skallskada, ansiktsskada samt betydande skador på skilda kroppsdelar, frakturer med omfattande mjukdelsskador och liknande.

Till **svår psykisk skada** hänförs tillstånd med avskärmning från omgivningen genom exempelvis stumhet, minnesförlust (amnesi på psykogen bas), svåra frekventa återupplevanden av aktuell händelse, mycket svåra ångestattacker med känsla av identitetsförlust (depersonalisation) eller överklighet (derealisation) och psykotiska reaktioner på reaktiv bas eller påtaglig försämring av tidigare psykos.

Höjning av ersättningen i vissa fall

Utöver grundbeloppet kan ett tillägg utgå vid särskilda omständigheter. Tillägget beräknas på det grundbelopp som gäller ovan under punkt 2 ”Annan vård än sjukhusvård under sjuktiden”. Tillägg kan utgå i sådana fall som anges i det följande samt i likvärdiga fall.

50% Vård på intensivvårdsavdelning (IVA)

40% Skallsträck eller två externa fixatorer eller en extern fixator som fixerar större leder, d v s proximalt om handleden respektive fotleden

- 30% Halo- väst, externfixation (Hoffman) av bäckenfraktur, tibia- eller femursträck, thoracobrachial- (arm- bål) gips (bästa arm), käkfixation och upprepade större operationer.
- 20% Thoracobrachialgips (sämsta arm) hög armgips (inkl. armbåge, bästa arm), Bostonkorsett, externfixation av lårben, överarmsben eller dominant handled, tarmstomi, blåsstomi, djupa infektioner med dagliga omläggningar (under omläggningstiden) och mer omfattande gipsfixation av dominant hand
- 10% Hög armgips (sämsta arm), helbensgips eller externfixation (Hoffman) av underben, externfixation av icke- dominant handled och mer omfattande gipsfixation av icke- dominant hand

Under behandlingen i hemmet kan tillägg utgå vid allvarliga fall av dubbelsidig syn- eller hörselnedsättning samt vid svåra förlamningstillstånd

och vid total eller i det närmaste total urin- och/eller fekal inkontinens. Tillägg kan också utgå vid svårt psykiskt lidande och vid svår smärta. Ersättningen kan i dessa fall höjas med 10- 40 procent av grundbeloppet under punkt 2 ovan.

Tillägg enligt ovan kan utgå med tillhopp högst 50 procent av det grundbelopp som anges ovan under punkt 2.

Mindre än 10 procent medför inget tillägg. Åtgärder som får anses innefattas i grundbeloppen är exempelvis underbensgips, underarmgips, knäkappa, gång med en eller två kryckkäppar, gångbockar samt enklare dränage (galla) även om dränaget sitter under mycket lång tid.

Ersättning i särskilda fall

För smärtsam tandbehandling, smärtsam sjukgymnastik eller annan smärtsam behandling, som sker under icke- akut sjuktid och som således normalt inte omfattas av ersättning enligt ovan, lämnas ersättning med 190 kr per behandlingstillfälle. Samma ersättning lämnas vid sådan psykiatrisk behandling, framför allt psykoterapi, som innebär ett återkallande av smärtsamma, skrämmande och ångestskapande minnen, förutsatt att en läkare med psykiatrisk specialitet har bedömt att det föreligger behov av terapi och att behandling har utförts efter av denne utfärdad remiss.

TRAFIKSKADENÄMNDEN

Bilaga 2

Hjälpställ för bestämmande av ersättning för medicinsk invaliditet (men) för tillämpning under tiden 2001-01-01- 2001-12-31 (Tabellen justeras årligen med hänsyn till penningvärdeförändring). Förhöjda belopp, med 10 procent, utgår till barn som är 15 år eller yngre. Ersättningen är uttryckt i tusental kronor.

Ålder	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
25	28,2	31,9	35,6	39,4	43,2	47,1	50,9	54,9	59,0	63,1
26	27,9	31,6	35,2	39,0	42,8	46,5	50,4	54,4	58,4	62,5
27	27,7	31,3	34,9	38,6	42,2	46,1	49,9	53,9	57,9	61,9
28	27,4	30,9	34,5	38,2	41,8	45,6	49,4	53,3	57,3	61,3
29	27,1	30,6	34,2	37,7	41,4	45,1	48,9	52,8	56,7	60,7
30	26,8	30,3	33,8	37,3	41,0	44,7	48,4	52,2	56,1	60,1
31	26,6	30,0	33,5	36,9	40,6	44,2	47,9	51,7	55,4	59,3
32	26,3	29,7	33,1	36,6	40,1	43,8	47,4	51,2	54,9	58,7
33	26,0	29,4	32,7	36,2	39,7	43,3	46,9	50,5	54,3	58,1
34	25,7	29,1	32,4	35,8	39,3	42,8	46,3	50,0	53,7	57,5
35	25,5	28,7	32,0	35,4	38,9	42,4	45,8	49,5	53,1	56,9
36	25,2	28,3	31,7	35,0	38,4	41,8	45,3	48,9	52,6	56,2
37	24,9	28,0	31,3	34,6	38,0	41,4	44,8	48,4	52,0	55,5
38	24,6	27,7	31,0	34,3	37,5	40,9	44,3	47,8	51,4	54,9
39	24,3	27,4	30,6	33,9	37,1	40,4	43,8	47,3	50,7	54,3
40	24,0	27,1	30,3	33,5	36,7	40,0	43,3	46,8	50,1	53,7
41	23,7	26,8	29,5	33,0	36,2	39,5	42,9	46,1	49,6	53,1
42	23,4	26,5	29,6	32,6	35,8	39,1	42,4	45,6	49,0	52,4
43	23,1	26,2	29,2	32,2	35,4	38,6	41,8	45,1	48,4	51,8
44	22,9	25,9	28,8	31,8	35,0	38,1	41,3	44,5	47,8	51,2
45	22,6	25,5	28,4	31,5	34,5	37,6	40,8	44,0	47,3	50,5
46	22,3	25,2	28,1	31,1	34,1	37,1	40,3	43,4	46,6	49,9
47	22,0	24,9	27,7	30,7	33,7	36,7	39,8	42,9	46,0	49,3

48	21,8	24,6	27,4	30,3	33,2	36,2	39,3	42,4	45,4	48,6
49	21,5	24,2	27,0	29,9	32,8	35,7	38,8	41,7	44,9	48,0
50	21,2	23,9	26,7	29,5	32,3	35,3	38,3	41,2	44,3	47,4
51	20,7	23,3	26,1	28,8	31,6	34,5	37,3	40,3	43,3	46,2
52	20,2	22,8	25,5	28,1	30,9	33,7	36,4	39,3	42,2	45,1
53	19,7	22,2	24,9	27,4	30,1	32,8	35,6	38,4	41,1	44,1
54	19,2	21,7	24,2	26,8	29,4	32,0	34,7	37,3	40,1	43,0
55	18,7	21,2	23,5	26,1	28,5	31,2	33,8	36,4	39,1	41,8
56	18,2	20,6	22,9	25,4	27,8	30,4	32,8	35,5	38,1	40,7
57	17,7	20,1	22,3	24,7	27,1	29,5	32,0	34,5	37,0	39,6
58	17,2	19,4	21,7	24,0	26,3	28,6	31,1	33,6	36,0	38,6
59	16,8	18,9	21,1	23,3	25,6	27,8	30,2	32,5	35,0	37,4
60	16,3	18,3	20,5	22,6	24,9	27,0	29,3	31,6	34,0	36,3
61	15,8	17,8	19,8	21,9	24,0	26,2	28,4	30,7	32,9	35,2
62	15,2	17,2	19,2	21,3	23,3	25,4	27,5	29,7	31,9	34,1
63	14,7	16,7	18,6	20,6	22,5	24,6	26,6	28,7	30,9	33,0
64	14,2	16,1	18,0	19,8	21,8	23,7	25,8	27,7	29,8	31,9
65	13,8	15,5	17,4	19,1	21,1	22,9	24,9	26,8	28,7	30,8
66	13,3	15,0	16,7	18,5	20,3	22,1	23,9	25,9	27,7	29,7
67	12,8	14,4	16,1	17,8	19,5	21,3	23,0	24,9	26,7	28,5
68	12,3	13,9	15,4	17,1	18,8	20,5	22,2	23,9	25,7	27,5
69	11,8	13,3	14,8	16,5	18,0	19,6	21,3	22,9	24,7	26,4
70	11,3	12,8	14,2	15,8	17,3	18,8	20,4	22,0	23,6	25,3
75	8,5	9,6	10,6	11,8	13,0	14,1	15,2	16,5	17,7	18,9
80	6,1	6,9	7,7	8,5	9,3	10,1	11,0	11,9	12,8	13,6
85	4,2	4,8	5,3	5,9	6,4	7,1	7,7	8,3	8,9	9,5
90	2,9	3,3	3,7	4,1	4,4	4,8	5,2	5,6	6,0	6,5

TRAFIKSKADENÄMNDEN

Hjälptabell för bestämmande av ersättning för medicinsk invaliditet (men) för tillämpning under tiden 2001-01-01- 2001-12-31 (Tabellen justeras årligen med hänsyn till penningvärdeförändring). Förhöjda belopp, med 10 procent, utgår till barn som är 15 år eller yngre. Ersättningen är uttryckt i tusental kronor.

Ålder	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
25	67,3	71,6	75,9	80,3	84,8	89,4	94,0	98,6	103,4	108,2
26	66,7	70,9	75,2	79,6	84,0	88,5	93,0	97,7	102,4	107,2
27	66,0	70,2	74,5	78,8	83,2	87,6	92,1	96,7	101,4	106,1
28	65,4	69,5	73,7	78,0	82,2	86,6	91,1	95,8	100,4	105,1
29	64,7	68,7	72,9	77,1	81,4	85,8	90,2	94,7	99,3	103,9
30	63,9	68,0	72,1	76,3	80,6	84,9	89,3	93,7	98,2	102,8
31	63,3	67,3	71,4	75,5	79,7	84,0	88,4	92,8	97,2	101,8
32	62,6	66,6	70,6	74,7	78,9	83,1	87,4	91,8	96,2	100,7
33	62,0	65,9	69,9	74,0	78,1	82,2	86,4	90,7	95,1	99,6
34	61,3	65,2	69,2	73,1	77,1	81,3	85,5	89,8	94,1	98,5
35	60,7	64,4	68,3	72,3	76,3	80,4	84,6	88,8	93,1	97,4
36	59,9	63,7	67,6	71,5	75,5	79,5	83,7	87,8	92,1	96,4
37	59,2	63,0	66,8	70,7	74,7	78,7	82,7	86,9	91,0	95,2
38	58,6	62,3	66,1	69,9	73,8	77,7	81,7	85,8	90,0	94,2
39	57,9	61,6	65,3	69,1	72,9	76,8	80,8	84,8	88,9	93,1
40	57,3	60,9	64,6	68,3	72,1	75,9	79,9	83,9	87,9	92,1
41	56,6	60,2	63,8	67,5	71,2	75,1	79,0	82,9	86,9	90,9
42	55,9	59,4	63,0	66,7	70,4	74,2	78,0	81,8	85,8	89,8
43	55,2	58,7	62,3	65,9	69,6	73,2	77,0	80,9	84,8	88,8
44	54,5	58,0	61,5	65,1	68,7	72,4	76,1	79,9	83,8	87,7
45	53,9	57,3	60,8	64,2	67,8	71,5	75,2	79,0	82,8	86,6
46	53,2	56,6	60,1	63,4	67,0	70,6	74,3	78,0	81,7	85,5
47	52,6	55,9	59,2	62,7	66,2	69,7	73,3	76,9	80,7	84,4
48	51,9	55,1	58,5	61,9	65,3	68,8	72,3	76,0	79,6	83,4
49	51,2	54,4	57,7	61,1	64,4	67,9	71,4	75,0	78,6	82,2

50	50,5	53,7	57,0	60,3	63,6	67,0	70,5	74,0	77,5	81,2
51	49,3	52,5	55,7	58,8	62,1	65,5	68,8	72,2	75,8	79,3
52	48,2	51,3	54,3	57,5	60,7	63,9	67,2	70,6	74,0	77,4
53	47,0	49,9	53,0	56,1	59,1	62,3	65,6	68,8	72,1	75,5
54	45,8	48,7	51,7	54,6	57,7	60,8	63,9	67,1	70,3	73,7
55	44,6	47,5	50,3	53,2	56,2	59,2	62,3	65,4	68,5	71,7
56	43,5	46,2	49,0	51,9	54,7	57,6	60,7	63,6	66,7	69,9
57	42,2	44,9	47,7	50,4	53,2	56,1	58,9	61,9	64,9	67,9
58	41,1	43,7	46,3	49,0	51,8	54,5	57,3	60,2	63,1	66,1
59	39,9	42,5	45,0	47,6	50,2	53,0	55,7	58,4	61,3	64,1
60	38,8	41,2	43,7	46,2	48,8	51,4	54,0	56,8	59,4	62,3
61	37,5	39,9	42,4	44,8	47,3	49,8	52,4	55,0	57,7	60,4
62	36,4	38,7	41,0	43,4	45,8	48,3	50,7	53,3	55,9	58,4
63	35,2	37,4	39,7	41,9	44,3	46,6	49,1	51,6	54,0	56,6
64	34,1	36,2	38,4	40,6	42,9	45,1	47,5	49,8	52,3	54,6
65	32,8	34,9	37,0	39,2	41,3	43,6	45,8	48,1	50,4	52,8
66	31,6	33,7	35,7	37,7	39,9	42,0	44,2	46,3	48,6	50,8
67	30,5	32,4	34,4	36,3	38,4	40,4	42,6	44,6	46,8	49,0
68	29,3	31,2	33,0	35,0	36,9	38,9	40,9	43,0	45,0	47,1
69	28,1	29,9	31,7	33,6	35,4	37,3	39,3	41,2	43,2	45,2
70	26,9	28,6	30,4	32,1	34,0	35,7	37,5	39,5	41,3	43,3
75	20,3	21,5	22,8	24,1	25,5	26,8	28,2	29,6	31,0	32,4
80	14,5	15,4	16,4	17,4	18,3	19,3	20,3	21,3	22,3	23,4
85	10,1	10,7	11,4	12,1	12,7	13,4	14,1	14,8	15,5	16,3
90	7,0	7,4	7,8	8,3	8,7	9,2	9,7	10,1	10,6	11,2

TRAFIKSKADENÄMNDEN

Hjälpstabell för bestämmande av ersättning för medicinsk invaliditet (men) för tillämpning under tiden 2001-01-01- 2001-12-31 (Tabellen justeras årligen med hänsyn till penningvärdeförändring). Förhöjda belopp, med 10 procent, utgår till barn som är 15 år eller yngre. Ersättningen är uttryckt i tusental kronor.

Ålder	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39
25	113,1	118,2	123,3	128,4	133,6	138,9	144,3	149,9	155,5	161,1
26	112,0	117,0	122,0	127,2	132,3	137,6	142,9	148,3	153,9	159,5
27	110,9	115,8	120,8	125,8	130,9	136,2	141,5	146,9	152,3	158,0
28	109,8	114,7	119,6	124,6	129,6	134,8	140,0	145,4	150,8	156,3
29	108,6	113,5	118,4	123,3	128,3	133,4	138,6	143,8	149,3	154,7
30	107,5	112,2	117,1	121,9	127,0	132,1	137,2	142,4	147,7	153,0
31	106,4	111,1	115,9	120,7	125,6	130,6	135,8	140,9	146,1	151,5
32	105,3	109,9	114,6	119,4	124,3	129,2	134,3	139,4	144,5	149,9
33	104,1	108,7	113,3	118,2	123,0	127,9	132,8	137,9	143,0	148,2
34	103,0	107,5	112,1	116,8	121,6	126,4	131,4	136,4	141,5	146,6
35	101,9	106,4	110,9	115,6	120,3	125,1	129,9	134,9	139,9	145,1
36	100,8	105,2	109,7	114,3	119,0	123,7	128,5	133,4	138,3	143,4
37	99,6	104,0	108,4	113,0	117,6	122,2	127,1	131,9	136,8	141,8
38	98,5	102,8	107,2	111,7	116,3	120,9	125,6	130,4	135,2	140,2
39	97,3	101,6	106,0	110,4	115,0	119,5	124,2	128,9	133,7	138,6
40	96,2	100,5	104,8	109,2	113,6	118,2	122,8	127,4	132,2	137,0
41	95,0	99,2	103,5	107,8	112,2	116,7	121,3	125,9	130,5	135,3
42	93,9	98,1	102,3	106,6	110,9	115,4	119,8	124,4	129,0	133,7
43	92,8	96,9	101,1	105,3	109,6	114,0	118,4	122,9	127,5	132,2
44	91,7	95,8	99,8	104,0	108,2	112,5	116,9	121,4	125,9	130,5
45	90,5	94,5	98,6	102,7	106,9	111,2	115,5	119,9	124,4	128,9
46	89,4	93,4	97,4	101,5	105,6	109,8	114,1	118,4	122,9	127,3
47	88,3	92,2	96,2	100,2	104,2	108,4	112,6	116,9	121,2	125,7
48	87,2	91,0	94,9	98,9	102,9	107,0	111,2	115,4	119,7	124,1
49	86,0	89,8	93,7	97,6	101,6	105,6	109,8	113,9	118,2	122,5
50	84,9	88,6	92,5	96,3	100,3	104,2	108,3	112,4	116,6	120,8
51	82,9	86,5	90,3	94,0	97,9	101,8	105,8	109,8	113,9	118,1

52	80,9	84,5	88,1	91,8	95,5	99,3	103,2	107,2	111,2	115,2
53	79,0	82,5	85,9	89,6	93,2	97,0	100,7	104,6	108,4	112,4
54	76,9	80,4	83,8	87,4	90,8	94,5	98,2	101,9	105,7	109,6
55	75,0	78,3	81,6	85,1	88,6	92,1	95,7	99,3	103,0	106,7
56	73,0	76,2	79,5	82,9	86,2	89,6	93,1	96,7	100,3	103,9
57	71,0	74,2	77,3	80,6	83,9	87,2	90,6	94,0	97,6	101,1
58	69,1	72,1	75,2	78,4	81,5	84,8	88,1	91,5	94,8	98,3
59	67,1	70,0	73,0	76,1	79,2	82,4	85,5	88,8	92,1	95,4
60	65,1	67,9	70,9	73,9	76,8	79,9	83,1	86,1	89,4	92,7
61	63,1	65,9	68,7	71,6	74,5	77,4	80,5	83,6	86,6	89,8
62	61,1	63,8	66,6	69,4	72,1	75,1	78,0	80,9	84,0	87,1
63	59,1	61,8	64,4	67,1	69,9	72,6	75,4	78,3	81,2	84,2
64	57,2	59,6	62,2	64,9	67,5	70,2	72,9	75,7	78,5	81,3
65	55,1	57,6	60,1	62,6	65,2	67,7	70,4	73,0	75,8	78,6
66	53,2	55,5	57,9	60,4	62,8	65,3	67,8	70,5	73,0	75,7
67	51,3	53,5	55,8	58,1	60,5	62,9	65,4	67,8	70,4	72,9
68	49,2	51,5	53,6	55,9	58,1	60,5	62,8	65,2	67,6	70,1
69	47,3	49,3	51,5	53,6	55,8	58,0	60,3	62,6	64,9	67,3
70	45,3	47,3	49,3	51,4	53,5	55,5	57,8	59,9	62,2	64,4
75	34,0	35,5	36,9	38,6	40,1	41,7	43,3	45,0	46,6	48,4
80	24,4	25,6	26,6	27,7	28,8	30,0	31,2	32,3	33,6	34,8
85	17,0	17,7	18,5	19,2	20,1	20,9	21,7	22,5	23,3	24,1
90	11,7	12,2	12,7	13,2	13,8	14,3	14,8	15,4	16,1	16,6

TRAFIKSKADENÄMNDEN

Hjälpställning för bestämmande av ersättning för medicinsk invaliditet (men) för tillämpning under tiden 2001-01-01- 2001-12-31 (Tabellen justeras årligen med hänsyn till penningvärdeförändring). Förhöjda belopp, med 10 procent, utgår till barn som är 15 år eller yngre. Ersättningen är uttryckt i tusental kronor.

Ålder	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
25	166,9	172,8	178,7	184,8	190,9	197,1	203,5	209,9	216,5	223,1	229,9
26	165,2	171,0	176,9	182,9	188,9	195,2	201,4	207,8	214,3	220,9	227,5
27	163,6	169,3	175,1	181,1	187,1	193,1	199,4	205,7	212,1	218,6	225,3
28	161,8	167,6	173,3	179,2	185,2	191,2	197,3	203,6	209,9	216,4	222,9
29	160,2	165,8	171,6	177,4	183,2	189,3	195,3	201,5	207,8	214,1	220,7
30	158,6	164,1	169,7	175,5	181,4	187,3	193,2	199,4	205,6	212,0	218,3
31	156,9	162,4	168,0	173,7	179,4	185,3	191,3	197,3	203,5	209,7	216,1
32	155,2	160,6	166,2	171,8	177,5	183,3	189,3	195,2	201,3	207,5	213,7
33	153,6	159,0	164,4	169,9	175,6	181,4	187,2	193,1	199,1	205,2	211,5
34	151,9	157,2	162,7	168,1	173,7	179,3	185,2	191,0	196,9	203,0	209,2
35	150,2	155,5	160,8	166,2	171,8	177,4	183,1	188,9	194,8	200,8	206,9
36	148,5	153,8	159,1	164,4	169,9	175,4	181,1	186,8	192,6	198,6	204,6
37	146,9	152,0	157,2	162,6	168,0	173,5	179,0	184,8	190,5	196,3	202,2
38	145,2	150,3	155,5	160,7	166,0	171,5	177,0	182,6	188,3	194,1	200,0
39	143,5	148,5	153,7	158,9	164,2	169,5	174,9	180,6	186,2	191,8	197,6
40	141,9	146,8	151,9	157,0	162,2	167,6	173,0	178,4	183,9	189,7	195,4
41	140,2	145,1	150,1	155,2	160,3	165,6	170,9	176,3	181,8	187,4	193,0
42	138,5	143,4	148,3	153,3	158,8	163,6	168,9	174,2	179,6	185,2	190,8
43	136,9	141,7	146,5	151,5	156,5	161,6	166,9	172,1	177,5	182,9	188,4
44	135,1	139,9	144,8	149,7	154,6	159,7	164,8	170,0	175,3	180,7	186,2
45	133,5	138,2	142,9	147,8	152,7	157,6	162,8	167,9	173,2	178,5	183,8
46	131,9	136,5	141,2	146,0	150,8	155,7	160,7	165,8	170,9	176,3	181,6
47	130,1	134,7	139,3	144,1	148,8	153,8	158,7	163,7	168,8	174,0	179,2
48	128,5	133,0	137,6	142,3	147,0	151,8	156,6	161,6	166,6	171,8	177,0
49	126,9	131,3	135,9	140,4	145,1	149,8	154,7	159,5	164,5	169,5	174,7
50	125,2	129,5	134,0	138,5	143,1	147,8	152,6	157,4	162,4	167,4	172,4
51	122,2	126,5	130,9	135,3	139,8	144,3	149,1	153,8	158,6	163,4	168,4
52	119,3	123,5	127,8	132,1	136,5	141,0	145,5	150,1	154,8	159,5	164,3
53	116,4	120,5	124,6	128,9	133,1	137,5	141,9	146,4	151,0	155,6	160,3

54	113,5	117,4	121,5	125,6	129,8	134,0	138,3	142,7	147,2	151,7	156,3
55	110,6	114,5	118,4	122,4	126,4	130,6	134,8	139,0	143,4	147,8	152,2
56	107,6	111,4	115,3	119,2	123,1	127,2	131,3	135,3	139,6	143,9	148,2
57	104,8	108,4	112,1	115,9	119,8	123,7	127,7	131,7	135,9	139,9	144,2
58	101,8	105,4	109,1	112,7	116,4	120,2	124,1	128,1	132,1	136,1	140,3
59	98,9	102,4	105,9	109,5	113,1	116,8	120,5	124,4	128,3	132,2	136,2
60	96,0	99,3	102,7	106,2	109,8	113,3	117,0	120,7	124,5	128,3	132,2
61	93,1	96,3	99,6	103,0	106,4	109,9	113,5	117,0	120,7	124,4	128,2
62	90,1	93,3	96,5	99,7	103,1	106,5	109,9	113,3	116,8	120,5	124,1
63	87,2	90,2	93,4	96,6	99,7	103,0	106,3	109,7	113,0	116,5	120,1
64	84,3	87,3	90,2	93,3	96,4	99,5	102,7	106,0	109,3	112,6	116,1
65	81,3	84,2	87,2	90,0	93,1	96,1	99,2	102,3	105,5	108,7	112,0
66	78,5	81,2	84,0	86,9	89,7	92,7	95,7	98,6	101,7	104,9	108,0
67	75,5	78,2	80,8	83,6	86,3	89,2	92,1	94,9	97,9	101,0	104,0
68	72,6	75,2	77,7	80,4	83,1	85,7	88,5	91,4	94,1	97,1	99,9
69	69,7	72,1	74,6	77,1	79,7	82,2	84,9	87,7	90,3	93,1	96,0
70	66,8	69,1	71,5	73,9	76,3	78,9	81,4	84,0	86,5	89,2	92,0
75	50,0	51,9	53,6	55,4	57,3	59,1	61,1	63,0	65,0	66,9	69,0
80	36,0	37,3	38,6	39,9	41,2	42,6	44,0	45,3	46,8	48,2	49,6
85	25,1	25,9	26,8	27,7	28,6	29,6	30,5	31,5	32,4	33,5	34,5
90	17,2	17,8	18,4	19,0	19,6	20,3	21,0	21,6	22,3	23,0	23,6

TRAFIKSKADENÄMNDEN

Bilaga 3

Hjälpstabell 2001 för fastställande av ersättning, uttryckt i kronor, för utseendemässiga skadeföljder

	A Fram- trädande	B Klart fram- trädande	C Van- prydande	D Klart van- prydande	E Uppen- bart van- vanprydande	F Från- stötande
1						
Bål	2 500-4 400	4 500-7 500	7 700- 11 300	11 400- 16 300	16 400- 22 500	2 700- 28 800
2						
Fötter/ överarm	3 200- 5 000	5 100- 8 800	8 900- 12 500	12 700- 25 100	25 200- 40 100	40 200- 56 400
3						
Ben/ underarm	4 400- 8 800	8 900- 12 500	12 700- 18 800	18 900- 34 500	34 600- 60 800	60 900- 86 400
4						
Händer	6 200- 11 300	11 400- 16 300	16 400- 25 100	25 200- 43 900	44 000- 75 200	75 300 112 700

5

Ansikte/	12 500-	18 900-	26 400-	44 000-	112 900-	200 600-
hals	18 800	26 300	43 900	112 700	200 500	288 200

1. Bestäm, beroende var på kroppen skadan är belägen, vilket av fälten 1-5 som är tillämpligt på det aktuella skadefallet..
2. Bedöm därefter, med hänsyn till skadans svårighetsgrad, vilken av kolumnerna A-F skadefallet kan placeras i.
3. Vid multipla ärr bör en sammanläggning/sammanvägning ske.
4. Summan förhöjs eller reduceras med hänsyn till den skadelidandes ålder vid den akuta sjuktidens slut

Den skadelidandes ålder

Andel av beloppet enligt punkt 4

Under 15 år	135%
15 men ej 20 år	125%
20 men ej 25 år	120%
25 år	100%

Därefter reducering- i princip utifrån hjälptabellen för bestämmande av ersättning för men (medicinsk invaliditet). Se bilaga ”Åldersfaktorer”

5. Då mindre ärr förekommer som inte bedöms vara direkt framträdande, lämnas ersättning efter vad som anses skäligt
6. Avsteg från tabellen i höjande riktning kan göras i mycket extrema fall då v s när skadorna inte bara är fränstötande utan dessutom påtagligt fränstötande. Som exempel kan nämnas allvarliga och utbredda brännskador.
7. I ett skadefall där ersättningen endast avser utseendemässiga följder bör belopp under 10 000 kr avrundas uppåt till närmaste 500- tal och belopp över 10 000 kr avrundas uppåt till närmaste 1000-tal.

TRAFIKSKADENÄMNDEN**Bilaga 4**

Hjälptabell år 2001 för fastställande av ersättning för utseendemässiga skadeföljder vid amputationer. I tabellbeloppen ingår även ersättning för den substansförlust som en amputation innebär. Beloppen avser en 25- årig person.

Kroppsdel	Belopp	Kroppsdel	Belopp
Tå	5 500 kr	finger	11 000 kr
Stortå	7 500 kr	tumme	13 00 kr
Fot	51 000 kr	hand	71 000 kr
Underben	61 000 kr	underarm	81 000 kr
Lårben	71 000 kr	överarm	91 000 kr
Lårben/ höft	81 000 kr		

ANM.1 Utöver ersättning för utseendemässig förändring och substansförlust lämnas ersättning för men (medicinsk invaliditet)

ANM.2 Tabellbeloppen innefattar ersättning för vid amputationer vanligen förekommande ärr. Vid större utseendemässig förändring än så tillämpas vid ersättningens bestämmande, förutom denna hjälptabell, *Hjälptabellen för fastställande av utseendemässiga skadeföljder, den s k Ärrtabellen.*

ANM.3 Vid förlust av andra kroppsdelar än dem som upptagits ovan- såsom näsa, öra, bröst etc- sker en individuell bedömning.

ANM.4 Tabellbeloppen reduceras med hänsyn till den skadelidandes ålder vid den akuta sjuktidens slut enligt följande

Den skadelidandes ålder	Andel av beloppet enligt punkt 4
Under 15 år	135%
15 men ej 20 år	125%
20 men ej 25 år	120%
25 år	100%

Därefter reducering- i princip utifrån hjälptabellen för bestämmande av ersättning för men (medicinsk invaliditet). Se bilaga "Åldersfaktorer"

TRAFIKSKADENÄMNDEN

Bilaga 5

Åldersfaktorer

Tillämpas vid beräkning av trafikskadeersättningar som skall åldersreduceras

Ålder	Åldersfaktor	Ålder	Åldersfaktor
25	100%	50	75%
26	99%	51	74%
27	98%	52	72%
28	97%	53	70%
29	96%	54	68%
30	95%	55	67%
31	94%	56	65%
32	93%	57	63%
33	92%	58	61%
34	91%	59	60%
35	90%	60	58%
36	89%	61	56%
37	88%	62	54%

38	87%	63	52%
39	86%	64	51%
40	85%	65	49%
41	84%	66	47%
42	83%	67	45%
43	82%	68	44%
44	81%	69	42%
45	80%	70	40%
46	79%	75	30%
47	78%	80	22%
48	77%	85	15%
49	76%	90	10%

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

OFFENTLIGT TRYCK

Kommittédirektiv

Dir. 1988:76 Ersättning för ideell skada i samband med
personskada m.m.

Dir. 1990:66 Tilläggsdirektiv till kommittén (1989:01) om
ideell skada

Kommittébetänkanden

SOU 1950:16 Förberedande utredning angående lagstiftning på
skadeståndsrättens område

SOU 1963:33 Skadestånd I. Allmänna bestämmelser.
Föräldrars och barns skadeståndsansvar

SOU 1964:31 Skadestånd II. Arbetsgivares och arbetstagares

Skadeståndsansvar m.m.

- SOU 1973:51 Skadestånd V. Skadestånd vid personskada
- SOU 1977:36 Ersättning för brottsskador
- SOU 1992:84 Ersättning för kränkning genom brott
- SOU 1995:33 Ersättning för ideell skada vid personskada

Propositioner

- Prop. 1972:5 med förslag till skadeståndslag m.m.
- Prop. 1975:12 med förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207) m.m.
- Prop. 2000/01:68 ersättning för ideell skada

Utskottsbetänkanden

- LU 1986/87:3 om skadestånd för ideell skada m.m.

Annan litteratur

Andersson, Håkan: ”Skyddsändamål och adekvans”, 1993

Andersson, Håkan: ”Juridisk verklighetsbild- realitet eller simulacrum?”, i JT 2000-01 s.897- 909

Bengtsson, Bertil: ”Skadeståndsrätt- några huvudlinjer”, Göteborg 1994

Bengtsson, Bertil, Nordenson, Ulf K, Strömbäck, Erland: ”Skadestånd- lagstiftning och praxis med kommentarer”, Uddevalla 1985

- Bogdan, Michael: "Komparativ rättskunskap", Falköping 1993
- Björling, Carl G.E.: "Om bötesstraffet i den svenska medeltidsrätten", 1893
- Dufwa, Bill W.: "Flera skadeståndsskyldiga", Stockholm 1993
- Ekstedt, Leif: "Skadeståndsrätt", Nyköping 2001
- Ekstedt, Olle: "Ideellt skadestånd för personskada", Teckomatorp 1977
- Försäkringsförbundet: "Gradering av medicinsk invaliditet-1996", Stockholm 1996
- Hellner, Jan: "Skadeståndsrätt", Göteborg 2000
- Hellner, Jan: "Minima curat pretor. Sportdykning och skadestånd", i JT 1992- 93 s.692- 698
- Hellner, Jan: "Ersättning för psykiska besvär", i SvJT 1993 s. 449- 458
- Huber, Peter W.: "Liability- the legal revolution and its consequences", United States of America 1988
- Inger, Göran: "Svensk rättshistoria", Stockholm 1986
- Ifu: "Ersättning vid personskada", Stockholm 2000
- Lech, Halvar: "Skadeersättning för personskada", Stockholm 1973
- Nilsson, Edvard: "Ideell skada- ersättningsrätt och ersättningsnivå", i NJM 1990 Del I , s.105- 150
- Nordenson, Ulf K.: "Ideell ersättning och kostnadsersättning vid personskada- några tillämpningsproblem", i Festskrift till Jan Hellner, Stockholm 1984, s.391-417
- Nyström, Liselotte: "Begreppet ekonomisk skada", ur Skada och ersättning- ett urval av examensarbeten i skadestånds- och

försäkringsrätt från Juridiska Fakulteterna i Uppsala och Stockholm, Stockholm 1995

Oldertz, Carl, Tidefelt, Eva: "Compensation for personal injury in Sweden and other countries", Stockholm 1988

Pettersson, Ola: "Olägenheter i övrigt", i SvJT 1983 s.81- 113

Roos, Carl Martin: "Ersättningsrätt och ersättningssystem", Värnamo 1990

Roos, Carl Martin: "Ideellt skadestånd- två idéer", i Festskrift till Bertil Bengtsson, Göteborg 1993, s.421- 436

Strahl, Ivar: "Utvecklingen av den svenska skadeståndsrätten på det utomobligatoriska området", i Minnesskrift ägnad 1734 års lag, Stockholm 1934, s.874- 912

Tidskrifter

Försäkringstidningen 3/85 s.10- 13

Försäkringstidningen 3/86 s.21

Försäkringstidningen 9/86 s.32

Försäkringstidningen 3/87 s.42

RÄTTSFALLSFÖRTECKNING

Sverige

NJA

1937 s.277

1938 s.223

1939 s.620

1941 s.593

1946 s.529

1948 s.16

1948 s.646

1966 s.254

1969 s.469

1971 s.78

1972 s.81

1975 s.642

1979 s.129

1979 s.620
1982 s.793
1992 s.218
1992 s.642
1992 s.740
1993 s.43 I, II
1995 s.269
1996 s.377
1996 s.509
1999 s.632
2000 s.521

USA

Dillon v Legg, 68 Cal. 2d 728, 441 P.2d 912 (1968)

Campbell v Animal Quarantine Station, 63 Hawaii 557, 632 P.2d 1066 (1981)

